

FATIHA SURESİ VE TECVİDİ

Yaşar KURT*

ÖZET

Kur'an'ı Kerim'in yanlışsız okunması meselesi; Hz. Peygamber'in hayatta iken önem verdiği bir husus olmasının yanında, vefatından sonra da bir araya getirilmesinde yegâne amil olmuştur. Kıraatiyle ibadet ediliyor olması, Kur'an'ın bu önemini daha da arttırmıştır. Bu bakımdan, Fatıhasız namazın kabul edilmeyeceği veya eksik olacağı hadisleri göz önüne alındığında, bu surenin yanlışsız okunması ise daha çok önem arz etmektedir. Bu makalede, kaynaklarda dağınık olarak yer alan konunun, günümüzdeki eksiklikler de dikkate alınarak yeniden değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fatıha, Kıraat, Tecvid, Doğru okuma, Harflerin sıfatları

ABSTRACT

Al-Fatihah Surah and it's Tecvid

The problem of Qur'an' being read without mistake, in addition to being a subject to which The Prophet Muhammad attached importance in His life, also has been the single factor of the collection of The Quran after the Prophet Muhammad. Being prayed with it's reading (kıraat) increased more this importance of Quran. For this reason, if it's taken into consideration that without Fatihah, the ritual worship will be incomplete, the importance of this surah becomes much more important. In this article, taking into account today's deficiencies, reevaluation of the subject which takes part dispersely in the source books is given place

Key Words: Fatihah, Reading (kıraat), correct reading, adjectives of the letters

Giriş

Allah, kullarına dünya ve ahiret saadetini sağlamak için her dönemde elçiler göndererek¹ onları irşat etmiştir. Davetin anlaşılması ve anlatılması esas alındığından gönderilen elçilere yapılan hitap, tabii olarak kavimlerinin diliyle olmuştur.² Kur'an; okunmak, anlaşılmak ve yaşanmak için indirilen ilâhi mesajlar

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, e-posta: ykurt@gazi.edu.tr

¹ Yunus, 10/47; Nahl, 16/36; Muminûn, 23/44.

² İbrahim, 14/4.

bütününün sonuncusudur.³ İnzal buyuranın belirlediği yasa gereği peygamberinin dili göz önüne alınarak fasih, apaçık ve anlaşılır bir Arapça olarak indirilmiştir.⁴ Ancak Kur'an nazminin açık ve anlaşılır bir Arapça ile inzal olduğu ısrarla vurgulanmasına rağmen, indirildiği dönemdeki bir kısım Araplar tarafından, bazı kelimelerinin anlaşılacağı veya doğru şekilde telaffuz edilemediği de bilinen bir gerçektir.⁵ Bu konuda Hz. Peygamber'in, okuyuşunda yanlış yapan bir adam için: "*Kardeşinize doğrusunu öğrettiniz*"⁶ sözleri bunu teyit etmektedir.

Arapçanın telaffuzundaki zorluk sonraki dönemlerde de kendini göstermiştir. Sahabe döneminden başlayıp günümüze kadar⁷

³ Maide, 5/3; Ahzab, 33/40.

⁴ Nahl, 16/103; Şuara, 26/195; Ra'd, 13/37; Ahkaf, 46/12; Yusuf, 12/2; Taha, 20/113; Zümer, 39/28; Füssilet, 41/3; Şura, 42/7; Zühuf, 43/3.

⁵ Burada Kur'an nazminin manevî veya lâfzî olarak indirildiği gibi meselelere yer vermek konumuzun sınırlarını aşacaktır. Biz meselenin lâfzî yönüyle ilgileneceğiz. Bunun yanında lehçe farklılığından dolayı okuma yanlışlıklarının önlenmesi ve herkesin anlaması için *Yedi Harf* ile ilgili hadislerin olduğu da bilinen bir husustur. Bu hadislerle ilgili farklı görüşler serdedilmiş olmakla birlikte çoğunluk, geniş halk kitleleri nezdinde yaşanacak olan okuma zorluklarının giderilmesi yönünde verilmiş bir ruhsat olduğu görüşündedir. (Yedi harf hadislerinin genel değerlendirme için bk. Abdurrahman Çetin, *Kur'an'ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss. 84–87.) Ayrıca lehçe farklılığı veya telaffuz zorluğundan dolayı bazı kelimelerdeki harfleri okumakta zorluk çeken sahabiye Hz. Peygamber'in aynı anlama gelebilecek başka kelimelerle okumasına müsaade ettiği de bilinen bir husustur. Örnekler için bk. İbn Kuteybe (276/889), *Te'vilü müşkili'l-Kur'an*, Daru't-Turas, Kahire 1973, ss. 33–40; İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdullah b. Galib (541/1147), *Mukaddimetân fi ulûmi'l-Kur'an: ve humâ mukaddimetu Kitâbü'l-mebâni ve mukaddimetu İbn Atiye*, yay.: Arthur Jeffery, Mektebetü'l-Hancı, Kahire 1954, s. 229; eş-Şatibî, İbrahim b. Musa (790/1388), *el-Muwâfakât fi usûli's-şer'i'a*, Daru'l-Marife, Beyrut 2001, II, 394–397; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulu*, TDV Yayınları, Ankara 1989, s. 99.

⁶ Hakim en-Nisâbüri, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah (405/1014), *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, thk.: Mustafa Abdülkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1990, II, 477.

⁷ Milliyetçilik akımlarının hız kazandığı 19. yüzyılda Arap dünyasındaki ıslahat hareketleri içinde, Arap harflerinin telaffuzdaki zorluğuna zaman zaman dikkat çekildiğini görmekteyiz. Bu durumu göz önüne alan Arap milliyetçilerinden Abdurrahman Kevakibi (1320/1902), Arapçanın ıslahı konusunda ileri giderek bu dildeki S ve Z harflerinin (ki, bu harflerden ilki 2, ikincisi ise 3 ayrı şekilde telaffuz edilip yazılır) bir harfe indirilmesini, avam dilinin kullanılmasını ve halka yönelik eserler yayınlanmasını ister. Aynı şekilde Taha Hüseyin (1393/1973) de bu konuyu destekleyenlerdendir. Bunun yanında Abdülaziz Fehmi ise 1943 yılında Arapların Latin harflerini almasını teklif eder (Osman Keskiöğlu ve Diğerleri, *Son Çağlarda İslam Dünyasında*

İslâm'ı kabul eden kavimlerin; dillerinin farklı olması, bunun yanında ibadetlerini orijinal dille ifa etmek zorunda olmaları bakımından, Kur'an'ı okumada zorluk çektikleri bir gerçektir.⁸ Bu problemi halletmek için Hz. Peygamber döneminden itibaren peltek, pepe, kekeme veya başka sebeplerle olsun telaffuz zorluğu çeken kimselere kolaylık gösterilmesi konusunda bir anlayışın olduğunu söylemek mümkündür. Bütün fıkıh ekolleri de kıraat⁹ konusunda eksiği olanlara anlayışla yaklaşmışlardır. Ancak Fatihasız namazın olmayacağı veya eksik olacağı hadislerini esas alan mezhepler, bu surenin okunmasından kaynaklanan yanlışlardan dolayı namazın bozulması konusuna daha çok önem vermişlerdir.¹⁰ Biz de çalışmamızda, çoğunluğun görüşlerine itibar ederek, namazın ifasında bu sureyi okumanın zorunlu olması nedeniyle sadece Fatiha suresindeki yanlışlara yer vereceğiz. Bunun sonucu olarak Fatiha'nın doğru okunması ile ilgili meselelerin bilinmesinin gerekliliği ve uygulamadaki eksikliklerin giderilmesi, Müslümanların namaz ibadetini yerine getirmeye başladığı andan itibaren güncelliğini hiç kaybetmeyen bir konu olarak gündemini korumaktadır. Hz. Peygamber'in ashabına Kur'an'ı

Fikir Hareketleri, Ankara 1989, s. 89). Bu açıklamalar Arap dünyasında ıslahat hareketleri olarak ortaya atılan bir değerlendirme olsa da, bu dili kullananlar tarafından bile Arapçanın telaffuzdaki zorluğunu ifade etmesi bakımından önemlidir. Buna benzer tekliflerin günümüzde de devam ettiği izahtan varestedir.

- ⁸ Burada konumuzun sınırlarını aşacağı endişesiyle özellikle Hanefi mezhebinin imamı ve o mezhebe mensup bazı imamlara nispet edilen ana dilde ibadet tartışmalarına yer veremeyeceğimizi ve çoğunluğun görüşüne itibar ederek, ibadetin ancak orijinal metinle olabileceği kanaatinde olduğumuzu belirtmek isteriz.
- ⁹ Burada ifade edilen kıraat, namazın bir rüknüdür. Ancak biz bu çalışmada, namazlarda yerine getirilen bu rükne, kurra ve ehl-i eda tarafından belirlenen esaslar cihetiyle bakacağız. Bu yönüyle kıraat, harflerin kendi dillerinde doğru olarak telaffuz edilmesidir. Bunun sahih olabilmesi; harflerin mahreçleri ve cehr-hems, rihvet-şiddet-beyniyye, isti'la-istifale, ıtbak-infitah, tefhîm-terkik gibi harflerden ayrılması mümkün olmayan sıfatların eda edilmesi ile mümkündür. Bk. Güzelhisari, Mustafa Hulusî (1215/1800), *Hilyetü'n-Nacî*, Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul 1904, s. 290; İmamzade Esad Efendi (1276/1859), *Dürr-i yekta şerhi*, Dersaadet 1316, s. 59, 76.
- ¹⁰ Maliki, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre fatihatsız namaz olmayacağı görüşü hâkimdir. O nedenle bu mezheplere göre Fatihayı okumak vacip (farz) olarak kabul edilmekte, sadece Hanefi mezhebinde vacip olarak kabul edilmektedir. Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Yaşar Kurt, "Fatiha Süresi ve Kıraati", *Ekev Akademi Dergisi*, Yaz 2005, Yıl: 9, Sayı: 24, s. 155 vd.

öğretmede gösterdiği gayret;¹¹ onlardan da bu konuya önem vermelerini istemesi,¹² ayrıca her gün kıldırıldığı beş vakit namazda öğrettiği ayetleri tekrar etmesi, ashabdan da Kur'an'ı ezberlemeleri hususundaki ısrarı¹³ bu konuya verilen önemi gösteren bazı başlıklar olarak zikredilebilir. Hz. Peygamber'in bu konudaki hassasiyeti, sahabe ve sonraki nesiller tarafından da devam ettirilmiştir.

Fatiha suresindeki yanlışlardan dolayı namazın bozulması meselesi önemli bir konu olduğu için, bu konuda müstakil eserler kaleme alındığı gibi,¹⁴ gelişmiş tecvit kitaplarında bu konu ile ilgili başlıklar atılmış¹⁵ veya yaygın şekilde verilen örnekler bu sureden seçilmiştir. Bunun yanında fıkıh kaynaklarında “zelletü'l-kârî (okuyucunun yanlışması)” başlığı altında Fatiha süresinde yapılan yanlışlara özellikle yer verilmiştir.

“Fatiha suresi ve tecvidi” başlıklı bu makalede tecvid tariflerinde de yer aldığı üzere bu suredeki harflerin zat ve sıfatlarının mahiyetinden bahsedilecektir.¹⁶ Bunun yanında tecvidin diğer meselelerine de yer verilecektir. Ancak Fatiha suresinin kıraati ve fıkıh kaynaklarında bu surenin okunması ile ilgili bilgiler siste-

¹¹ Ahmed b. Hanbel (240/855), *Müsned*, Dâru'l-Marife, I-VI, Beyrut, ts., II, 157, 335.

¹² et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed (360/971), *Mu'cemu'l-Kebîr*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1983, VIII, 291.

¹³ Muhammed Hamidullah (1422/2002), *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Çev.:Salih Tuğ, İFAV yay., İstanbul 1993, s. 44, Konu hakkında geniş bilgi için bk. Yaşar Kurt, “Kur'an Öğretimi ve Caminin Kur'an Öğretimindeki Yeri”, *Ekev Akademik Dergisi*, Yaz 2003, Yıl: 7, Sayı: 16, 103 vd.

¹⁴ Hamza Miskîn (1251/1836), Fatihanın tecvidi konusunda eser yazan en önemli şahsiyetin el-Ca'berî (732/1332) olduğunu ifade eder. *el-Vâdiha fi tecvidi'l-Fatiha* adlı bu yazma eser, tarafımızdan ileride yayımlanmak üzere hazırlanmıştır. Bunun yanında sadece Fatiha suresindeki Dad harfi ile alakalı olmak üzere Saçaklızâde diye meşhur el-Mer'aşî'nin (1145/1732) kaleme aldığı bir *Risâle* ve ondan önce vefat etmekle birlikte Muhammed İzmîrî'nin (1102/1690) yazdığı *Risâle fi'd-dâd radden alâ Saçaklızâde* adlı reddiyesini de hatırlatmak isteriz.

¹⁵ Hamza Miskîn (1251/1836), *Tecvid-i edâiyye*, Daru't-Tıbaati'l-Amire, İstanbul 1280, s. 60.

¹⁶ Tecvid ilminin konusu, hecâ harfleri diye tabir edilen Arapça harflerin zat ve sıfatlarıyla ilgili mahiyetlerini bilmektir (Geniş bilgi için bk. İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, MÜIFY, İstanbul, ts., 173 vd.). Bunun dışındaki ihfa, izhar, idğam ve iklab gibi konular tecvidin ikinci meseleleridir. Meselenin ehemmiyetinin ortaya konulması için bu konunun, “tecvidin gerekliliği” başlığı altında etraflı bir şekilde incelenmesi isabetli olacaktır.

matik olmamanın ötesinde oldukça dağınık bir şekilde yer almaktadır. Konunun daha iyi kavranması ve açıklanabilmesi için yedi ayetten oluşan surenin, her bir ayeti sırasıyla ayrı başlıklar altında incelenecektir. Yanlışların tespitinde karışıklığı önlemek için de harf, hareke, sükün, irab, şeddeli harf, uzatılacak veya kısaltılacak yer, kelime, cümle ve vakıfla ilgili meseleler şeklinde bir sıralama yapılması uygun görülmüştür. Bunun yanında kaynaklarda yer verilmeyen ancak günümüzde yapılan yanlışlara da işaret edilmiştir. Ayrıca konunun tamamlanmasına yardımcı olacağı düşünülerek namazda okunduğunda yapılan yanlışlara ve hangi yanlışlardan dolayı namazın bozulup bozulmayacağı ile ilgili hususlara da yer verilmiştir.

A. Birinci Ayet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . الحمد لله رب العالمين

Âlimlerin çoğuna göre Fatiha suresi yedi ayetten oluşmaktadır. Ancak bismelenin Fatiha suresinden bir ayet olup olmaması ve namazlarda okunup okunmaması ihtilafli bir konudur.¹⁷ Maliki mezhebine göre Fatiha suresinin besmelesi gizli ve açık okunan namazlarda okunmaz. Nafile namazlarda okuyup okumama konusunda kişi serbesttir.¹⁸ Şafî mezhebi besmeleyi Fatiha suresinden bir ayet olarak kabul etmektedir.¹⁹ Hanbelî mezhebine göre bismelenin Fatiha suresinden bir ayet olduğuna dair görüşler olmakla birlikte yaygın olan kanaat, Fatiha'dan olmadığı şeklin-

¹⁷ Konumuzun sınırlarını aşacağı için bismelenin Fatiha'dan bir cüz olup olmaması ile ilgili tartışmalara yer vermedik. İlgilenenler konunun tartışıldığı tefsir ve fıkıh kaynaklarına bakabilirler.

¹⁸ Sahnûn, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdüsselam b. Said (256/870), *el-Müdevenetü'l-Kübra*, Daru Sadır, I-VI, Beyrut, ts., I, 64; İbn Abdilber en-Nemerî (463/1071), *el-Kâfi*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417, s. 40; el-Menûfi, Ali b. Muhammed (939/1532), *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî*, Daru'l-Fikr, I-II, Beyrut 1402, I, 329; İbn Abdilber en-Nemerî, *et-Temhîd*, Vizaretü Umumi'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, I-XXII, Mağrib 1387, II, 231; XX, 201-202.

¹⁹ Ebu İshak eş-Şirâzî (476/1083), *el-Mühezzeb fi fihri'l-İmam eş-Şâfi*, Daru'l-Kalem, I-VI, Dimaşk 1996, s I, 72; Ğazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed (505/1111), *el-Vesit*, tahk.: Ahmed Muhammed İbrâhîm-Muhammed Muhammed Tâmur, Dâru's-Selâm, I-VII, Kâhire 1417, II, 110-115; eş-Şâsi, Muhammed b. Ahmed (507/1114), *Hilyetü'l-ulemâ fi ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâ*, tahk.: Yasin Ahmed İbrâhîm, Müessesetü'r-Risâle, I-III, Beyrut 1400, II, 85-87; Hatîb eş-Şirbîni (977/1570), *el-İkna' fi halli elfazi Ebi Şüca'*, Dâru'l-Fikr, I-II, Beyrut 1415, I, 132; el-Melibârî, Zeynüddin b. Abdülazîz (991/1581), *Fethu'l-muîn*, Dâru'l-Fikr, I-IV, Beyrut, ts., I, 139; er-Remlî, Muhammed b. Ahmed (1004/1595), *Mütünü Zebid b. Raslan*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 85; a. mlf., *Şerhu Mütünü Zebid b. Raslan (Ġayetü'l-beyan)*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 85.

dedir.²⁰ Hanefî mezhebi, besmeleyi Fatîha'dan bir cüz olarak kabul etmemektedir. Bu çalışmada belli bir mezhep imamının görüşlerinden ziyade, genel kanaat esas alındığı için besmeledeki yanlışlara da değinilecektir. Ancak Fatîha'nın ayet sayısını belirlemede eş-Şafi'den (204/819) ayrılarak çoğunluğun görüşüne itibar edildiği için besmele birinci ayet olarak değerlendirilmemiş, sadece birinci ayetle birlikte yazılmıştır.

Besmelenin okunmasıyla ilgili kaynaklarda belirtilen veya günümüzdeki okuma biçimleri göz önüne alınarak yapılabilecek değerlendirmeler şöyledir: Besmelenin başındaki (ب) ve (م) harflerinin kesrelerini ince okumaya dikkat etmek gerekir. Bazı okuyucuların yaptığı gibi "bısmıl" şeklinde okumak doğru değildir. Bunun yanında bazı Arap okuyucular ve onları taklit eden kişiler (بسم الله) kelimesindeki (س) harfinin sükûnunu (م) harfinin kesresine; (الرحمن) kelimesindeki (ح) harfinin sükûnunu ise (م) harfinin fethasına katarak, güzel okuyoruz edasıyla (م) harflerini (بسم الله) (bismillâh) ve (الرحمن) (er-Rahmân) şeklinde şeddeli olarak yanlış okurlar. Ayrıca الرحيم kelimesindeki (ح) harfi "hiiiiim" şeklinde ince okunması gerekirken, bazı okuyucular tarafından dudaklar toplanarak "huıyyym" şeklinde yaygın bir yanlışta ısrar edilmektedir. Bu durumda harfe kalınlık verme yanlışından olsa gerek (ح) harfini uzatmak için getirilen med harfi olan (ي), asli harfe²¹ dönüştürülerek okunmak suretiyle ikinci bir hataya düşülmektedir.²²

Bazı okuyucular besmelede, (الله) lafzının sonundaki (ه) harfinin telaffuzuna dikkat etmeyerek (ح) veya (خ) sesine benzer bir ses çıkararak mananın bozulmasına sebep olabilecek tarzda yanlış okurlar. Bunun yanında (الرحمن الرحيم) kelimelerindeki (ح) harflerini de (ه) veya (خ) harfi olarak okumak yine manayı bozacak nitelik-

²⁰ İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalim (724/1324), *el-Muharrar fi'l-fikh*, Mektebetü'l-Meârif, I-II, Riyad 1404, I, 53; İbn Müflih (763/1362), *el-Furu'* (Merdavi'nin Tashihu'l-furu adlı eseriyle), tahk.: Ebû Zehrâ Hazım el-Kâdi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-VI, Beyrut 1418, I, 369; el-Merdâvi, Ebu'l-Hasan Ali b. Süleyman (885/1480), *el-İnsâf*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, I-X, Beyrut, ts., II, 48; Haccâvî, Ebu'n-Neca Musa b. Ahmed (968/1560), *Zadü'l-müstekni'*, tahk.: Ali Muhammed Abdülaziz el-Hindî, Mektebetü'n-Nehzati'l-Hadise, Mekke, ts., s. 41.

²¹ Med harfleriyle (و), (ي), (ل); kendileri okunmayan, bir önceki harfi kendi hareketleri doğrultusunda uzatarak okunmasını sağlayan asli harflerle Arap alfabesindeki harfler ifade edilmektedir.

²² "Hiiiiim" olması gerekirken "Huıyyym" olarak okunduğundan dolayı.

tedir. Dolayısıyla okuyucuların doğru okuma adına bu hataları yapmamaları gerekir.

Şedde; biri sakin (müdğam) diğeri harekeli (müdğamün fih) iki harften oluşur. Bu münasebetle besmeleyi ve diğer şeddeli harfleri okurken çok hızlı okuyarak şeddeli harfin sakin halini ortadan kaldırıp (بِسْمِله), (هَرْحَمَان) veya (نِرْحِيم) şeklinde iki harf okunması gereken yerleri tek harfe indirerek okumak yanlıştır. Aynı şekilde, çoğunlukla harfleri tam çıkaracağım gayreti ve edası ile şeddeli harflerin sakin hallerine (مَل), (هَر) ve (نِر) şeklinde aşırı yüklenerek izhar ile okumak veya sekte yapmak da caiz değildir.²³

Bu durumda şeddeli harfin sakin halindeki sıfatı göz önüne alınarak harfin telaffuz edilmesi yoluna gidilmelidir.²⁴ Besmele örneğinde verilen (ل) ve (ر) harflerinin sakin hallerinde beyniyye²⁵ sıfatı olduğu için, bu harfler sakin hallerinde az akıtlarak okunmaları gerekir. Pratiği gerektiren bu uygulamanın doğruluğu ancak erbabınca tespit edilebilecek bir husustur.

Besmeleyi bölerek okuma yanlışıından da kaçınılmalıdır. Bazı okuyucular besmeleyi (بِسْمِ - مَل - لا - هَر - رَح - مَا - نِر - ر - حِيم) şeklinde parçalara ayırarak yanlış okurlar. Bunu doğru okuma adına yapmaları ise bir başka yanlıştır.

Besmelenin namazlarda okunmasını kabul edenlerin bu konudaki görüşleri şöyledir: Besmeleyi Fatiha'dan bir ayet sayan Şafi mezhebine göre bir kimse besmeledeki (س) harfini telaffuz ederken; harfin çıkış yeri olan dilin ucu ile ön dişlerin uçlarına yakın yerinden çıkarmayıp, (ث) harfi şeklinde okursa bakılır. Bu pelteklik aşırı derecede olursa fasih, anlaşılır bir dil kullanmadığı

²³ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 61.

²⁴ Sakin harfte rihvet sıfatı varsa nefes sesle birlikte akıtılmalı; şiddet sıfatı varsa akıtılmamalı; beyniyye sıfatı varsa akma ile akmama arasında orta bir şekilde akıtılmalıdır. Bu açıklamalardan **harflerin sıfatlarını bilmeden doğru okumanın mümkün olamayacağı** sonucunu çıkarmak mümkündür.

²⁵ **Beyniyye:** Harf, sakin olarak okunurken, mahrece itimadın zayıf olması nedeniyle, sesin tamamen akmasıyla akmaması arasında bir okumaya denir. Bk. Taşköprüzade, İsamüddin Ahmed Efendi (968/1561), *Şerh-ü Cezeri li Taşköprüzâde*, yy., ts., 22; Muhammed b. Pir Ali Birgivi (981/1573), *Dürr-i yetim*, Daru't-Tibaati'l-Amire, İstanbul 1280, s.3; Mağnisi, Mehmed b. Hasan (1222/1807), *Terceme-i Cezeri li Mağnisi*, Daru't-Tibaati'l-Amire, İstanbul 1280, s. 110; Eskicizade Ali b. Hüseyin (1243/1828), *Terceme-i dürr-i yetim li Eskicizade*, Daru't-Tibaati'l-Amire, İstanbul 1280, s. 8; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39; Şeyhzade, Muhammed Esad el-Hüseyini (1264/1848), *el-Virdü'l-müfid fi şerhi't-tecvîd*, Sahafiye-i Osmaniye Şirketi, İstanbul 1313, s. 6; Celaledin Karakılıç, *Tecvid İlmî*, Ankara 1982, s. 36.

için, böyle bir kişinin imamlık yapması caiz değildir. Pelteklığı az ve okuduğunda (س) harfinin sıfatlarını değiştirmiyorsa o zaman imamet-i caizdir.²⁶ Burada ifade edilen harflerdeki okuyuşun sahih ve bunun sonucunda imamet-i caiz olabilmesi konuları, eda ehlinin²⁷ tespiti ile mümkündür.

Hanefî âlimi İbnü'l-Hümâm'ın (861/1457) besmeleyle ilgili değerlendirmeleri şöyledir: Peltek olan kimse besmeledeki (س) harfini peltek (ث) veya (ش) lafzında (ج) harfinin yerine (ي) okursa; doğrusunu okumaya dilini alıştıramazsa kelamın değişmesine sebep olduğu için namazı bozulur. Eğer okumasında, pelteklik veya hangi sebeple olursa olsun yanlış yaptığı ayetlerin yer almadığı başka ayetlerden okursa bu durumda namazı geçerlidir. Hiçbir şekilde düzgün okuyamıyorsa susar. Bu durumdaki kimseler için ifade edilen bir diğer husus; yanlışını veya eksikliğini düzeltmeğe gayret ettiği sürece namazının bozulmayacağı yönündedir.²⁸ Şimdi çoğunluğa göre Fatiha suresinin birinci ayeti olarak kabul edilen (الحمد لله رب العالمين) ayetiyle ilgili meselelere yer verilecektir:

1. Harfle İlgili Meseleler

Harfte yapılan yanlış; bir harfi başka harfle değiştirmek veya bir harfin mahreç ve sıfatlarını zayıflatarak eksiltmek şeklinde olur. Bu durumda yapılan yanlış, herkes tarafından fark edildiği için Lahn-i Celî olarak isimlendirilmektedir.²⁹

Fatiha suresinin birinci ayetindeki harflerde yapılan yanlışlar; (الحمد) kelimesindeki (أ) hemzenin ve (ش) kelimesindeki (ج) harflerinin ince okunması gerekirken,³⁰ harflerin sıfatlarındaki ince-

²⁶ en-Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref (676/1277), *el-Mecmu'*, tahk: Mahmud Matrahî, Beyrut 1996. III, 348; imamet ile ilgili meseleleri görmek için bk. Yaşar Kurt, "Kıraat ve İmamet", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (Ekim/Kasım/Aralık 2005), yıl: 5, sayı: 4, ss. 137-165.

²⁷ Kıraati bizzat üstadın ağzından alan kişiye denir, bk. Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, s. 68.

²⁸ İbnü'l-Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid (861/1457), *Şerhu fethü'l-kadir*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, I-IX, Beyrut 1986, I, 282.

²⁹ Lahn-ı celî ve lahn-ı hafî ile ilgili geniş bilgi için bk. Sadık b. Yusuf, *Risâletün fi ilmi't-tecvîd*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 193/2, vr.72b.

³⁰ Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed (833/1429), *Kitâbü'l-Cezerî, Mukaddime* olarak da bilinir., Daru't-Tibaati'l-Amira, İstanbul 1280, s. 152, (Dürr-i yetim, tercüme-i dürr-i yetim, tecvîd-i edâiyye, tecvîd ve tercüme-i cezerî li mağnisî adlı eserlerle birlikte).

lik dikkate alınmadan “al-Hamdü” ve “lâ-lah” şeklinde kalın okunmasıdır.

(الحمد) kelimesindeki (د) harfi ince okunması gerekirken (ط) harfini andırır tarzda (الحمط) veya (ت) harfi ile (الحمث) şeklinde okumaktan da sakınmak gerekir. Ayrıca (الله) kelimesinin sonundaki (ه) harfini (ح) veya (خ) harfi şeklinde okumak, yapılan bir başka yanlışlıştır.

(رب) kelimesindeki (ر) harfinin kalın okunmasına dikkat edilmesi gerekir. “rebbi” şeklinde (ر) harfini ince okumak, bu harfin fetha ile okunuşu bakımından doğru değildir. Bunun yanında (العالمين) kelimesindeki (ع) harfini (أ) harfine dönüştürerek (الأميين) şeklinde Arap dilinde karşılığı olmayan bir kelimeyle okumak ise bir diğer hatadır.

Bir kısım okuyucular, ayet sonlarındaki med harflerini aslî harfe dönüştürerek yanlış yapmaktadırlar. Bu ayetin son kelimesi “el-âlemiinin” şeklinde okunması gerekirken, “el-âlemiyyyn” şeklinde med harfi, aslî harflerden (ي) harfine dönüştürülerek yanlış yapılmaktadır. Bu okuma hatasını, sadece Fatiha suresinde değil, Kur’an’ın hemen hemen her ayeti için kimi ağızlardan duymak mümkündür. O nedenle okuyucuların bu hususa dikkat etmeleri gerekir.

Fatiha suresinde ayet sonlarındaki fasılaları oluşturan (ن) ve (م) harflerinden geçildiğinde ğunne³¹ sıfatı vermekten sakınmak gerekir. Ğunne sıfatı ancak vakfedildiğinde gösterilebilir. Özellikle son harfi (ن) ile biten ayet sonlarındaki bu harflerin mahreçlerini yerinden oynatarak okuma yanlışından da kaçınılmalıdır.³²

2. Harekeyle İlgili Meseleler

Harekede yapılan yanlış; herhangi bir harfin harekesini değiştirmek veya harekeli harfi sakın kılmak şeklinde olmaktadır. Bu ayetteki hareketlerde yapılan en yaygın yanlış, (الحمد) kelimesinin sonundaki (د) harfinin damme harekesini kendisinden sonraki (الله) kelimesindeki (ل) harfinin kesresine katarak (ل لله) şeklinde

³¹ Ğunne, genizden (burundan) gelen sese denir. Bu sıfat, “nun” ve “mim” harflerinde harfin çıkışı esnasında vardır. Harfle bağ kesildiğinde bu sıfattan söz etmek mümkün değildir. O nedenle, tabii veya sebab-i med gereği bu harflerin hareketlerinin uzatılmalarında harfle bağ olmadığı için ğunne sıfatı vermek yanlıştır.

³² Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 63.

okumaktır. Aynı şekilde (الله) kelimesindeki (هـ) harfinin kesresini kendisinden sonra gelen (رب) kelimesinin ilk harfine katarak (الرَّهْبُ) şeklinde telaffuz etmek de doğru değildir. **Harekeler birbirine katılarak yapılan bu tür okumalarla yazımda okunması gerekenden farklı kelimeler türetilmektedir.** Bunun sonucu olarak, ya anlamsız kelimeler meydana getirilmekte veya mananın bozulmasına sebep olunmaktadır. Her iki durumda da yazılı metnin dışında bir kelime okunduğu için yanlış yapılmaktadır.

(الْحَمْدُ لِلَّهِ) kelimelerini okurken; (د) harfinin dammesinden (ل) harfinin kesresine geçişteki zorluktan olacak ki, (الْحَمْدُ لِلَّهِ) şeklinde (د) harfine de kesre hareke vererek yanlış tilavet eden kişilere rastlanılmaktadır. (الْحَمْدُ لِلَّهِ) kelimelerinin okunuşundaki bir diğer hareke yanlışı, (د) harfinin dammesi esas alınarak (الْحَمْدُ لِلَّهِ) şeklinde (ل) harfinin kesresi damme harekeye dönüştürülerek yapılmaktadır. Aşağıda irapla ilgili meseleler başlığı altında da değinileceği üzere bu okuma şekillerindeki farklılıklar Araçlar tarafından da yapılmaktadır. Ancak, kıraatle ilgili belirlenen esaslar göz önüne alındığında bu tür okuyuş farklılıklarının yanlış olduğu söylenebilir.

Az da olsa bazı okuyucular (العالمين) kelimesini, dudaklarını toplayarak (م) harfinin kesre harekesini dammeye, ondan sonraki (ي) harfini de (و) harfine dönüştürerek (العالمون) şeklinde yanlış okumaktadırlar.

3. Sükûnla İlgili Meseleler

Bu başlık altında daha ziyade sakin harfe hareke vermek şeklinde yapılan hatalara yer verilecektir. Harfte, harekede ve sükûnda yapılan yanlışlar, manayı bozsun veya bozmasın Lahn-ı Celî olarak kabul edilir. Bir Müslüman'ın, kıraatini Lahn-i Celîden kurtaracak kadar tecvidi uygulaması farz-ı ayn olarak kabul edildiğine göre, Lahn-ı Celî yapan kimse, farzı terk etmiş, haram işlemiş olmaktadır.³³ Fatihanın ilk ayetindeki sükûnla ilgili değerlendirmeler şöyledir: (الْحَمْدُ) kelimesindeki (ل) harfinin sükûnuna dikkat edilmeli (الْحَمْدُ) veya (الْحَمْدُ) şeklinde (ل) harfine kesre veya fetha vermekten sakınılmalıdır.

(رَبِّ الْعَالَمِينَ) kelimelerini okurken (ل) harfindeki sükûnu kaldırarak (رَبِّ الْعَالَمِينَ) şeklinde okunduğunda (ل) harfinin sükûnu ortadan

³³ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, ts., s. 129.

kaldırıldığı gibi (ع) harfi de tamamen terk edilerek ikinci bir yanlış yapılmaktadır. Bu durumda (ل) harfinin sükûnunun ortadan kaldırılmasının ötesinde (العالمين) kelimesinden (ع) harfinin eksiltilmesi ve mananın bozulması durumu söz konusudur. Okuyucular tarafından yaygın şekilde yapılan bu hataya dikkat edilmeli ve doğru okuma konusunda gayret gösterilmelidir.

4. İrapla İlgili Meseleler

el-Ferra (207/822) (الحمد لله) ayetindeki (د) harfinin harekesi ile alakalı; (د) fetha, (د) kesre ve (د) damme şeklinde üç türlü de okunduğunu ancak çoğunluğun damme ile okuduğunu ifade etmektedir.³⁴ Bu kelime mahzûf fiilin mastarı (الحمد) olarak (الحمد) şeklinde okunmuştur.³⁵ Ancak bu okuyuş şaz³⁶ bir kıraattir.³⁷ (الله) kelimesindeki (ل) harfinin kesresine itibar ederek (الحمد) şeklinde (د) harfini de (د) kesre ile okuyanlar da vardır.³⁸ Bu okuyuş sadece Benî Temim lehçesine mahsustur.³⁹ Kıraat âlimlerinin çoğunluğu (الحمد) kelimesindeki (د) harfini (الحمد) şeklinde raf ile okurlar.⁴⁰

(الله) ayetinde (الحمد) kelimesindeki (د) harfinin dammesine itibar ederek (الله) şeklinde (ل) harfini de damme ile okuyanlar vardır. Bu, çoğunluğun itibar etmediği zayıf bir kıraattir.⁴¹ Ancak Kûfe ekolü, öncesine uygunluğu bakımından bu kıraati teyit hususunda içtihatla bulunmuşlardır.⁴²

³⁴ el-Ferra, Ebu Zekerîya Yahya b. Ziyad (207/822), *Meâni'l-Kur'ân*, Daru's-Sûrur, I-III, yy., ts., I, 3; Ukberî de benzer değerlendirmelere yer vermektedir. Ukberî, Ebu'l-Beka Muhibbuddin Abdullah b. Hüseyin (616/1219), *et-Tibyân fi i'râbi'l-Kur'ân*, tahk.: Ali Muhammed el-Becavi, İhyâü'l-Kütübi'l-Arabiyye, I-II, yy., ts., I, 3.

³⁵ Ukberî, *et-Tibyân*, I, 5.

³⁶ Kur'an imlâsı veya Arap dil kurallarına uygun olsa bile senedi sahih olmayan kıraattir.

³⁷ İbn Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah (543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1988, I, 9.

³⁸ Ukberî, *et-Tibyân*, I, 5; ed-Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed (1117/1705), *İthafu fudalâi'l-beşer bi'l-kıraati'l-erbaate aşer*, tahk.: Şaban Muhammed İsmail, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1987, s. 150.

³⁹ Abdülalî Salim Mükrim, *el-Kıraatü'l-Kur'âniyye ve eseruha fi'd-dirasati'n-nahviyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1996, s. 37.

⁴⁰ Ukberî, *et-Tibyân*, I, 5.

⁴¹ Enbarî, Ebu'l-Berekat Kemaleddin Abdurrahman b. Muhammed (577/1181), *el-Beyân fi i'râbi garibi'l-Kur'ân*, tahk.: Taha Abdülhamit Taha, el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, I-II, Kahire 1980, I, 34; Ukberî, *et-Tibyân*, I, 5.

⁴² Abdülalî Salim Mükrim, *el-Kıraat*, s. 115.

(رَبِّ الْعَالَمِينَ) ayetindeki (رَبِّ) kelimesindeki (ب) harfi, sıfat yahut bedel olarak kesre ile okunmaktadır. Medih kastedildiğinde (رَبِّ) veya bir nida edatı takdir edilerek (يَا رَبِّ) şeklinde yine fetha ile okunur. Mahzûf mübtedanın haberi olmak üzere raf' ile veya kendisinden önce takdir edilecek (هُوَ) zamiri ile (هُوَ رَبُّ الْعَالَمِينَ) şeklinde damme ile de okunabilir.⁴³

5. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

Bu başlık altında şeddeli harfi sakin veya sakin harfi şeddeli ya da şeddeli harfe hareke verme şeklinde yapılan yanlışlara yer verilecektir. Bu ayet-i kerimede şeddeli harfle ilgili şu hususlara değinilebilir: Yanlış yapan az olmakla birlikte (لَا) lafzındaki şedde ortadan kaldırılarak "lilâhi" şeklinde okumaktan sakınmak gerekir. Bunun yanında (رَبِّ) kelimesindeki şeddeyi ortadan kaldırarak (رَبِّ) şeklinde okuma çok yaygındır. Bu yanlıştan özellikle sakınılması gerektiği ve bu şekilde okuyan kimsenin namazının bozulup bozulmayacağıyla ilgili meseleler ileride izah edilecektir.

6. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

Bu başlık altında uzatılacak yerlerde uzatmama veya uzatılmayacak yerde uzatma şeklinde yapılan yanlışlara yer verilecektir. (الْحَمْدُ) kelimesindeki (د) harfini (الْحَمْدُ) şeklinde uzatmaktan veya aşırı vurgu ile okuyarak (الْحَمْدُ) şeklinde (د) harfinden sonra sakin bir hemze getirmekten sakınmak gerekir. (د) harfinin telaffuzunda, harfin inceliğine ve yerinden okunmasına özen gösterilmelidir. Şayet (د) harfi uzatılır veya ondan sonra sakin bir hemze getirilirse mana bozulur. Çoğunluğun tercih ettiği görüş "kıraatte mana bozulduğunda namazın da bozulacağı" yönündedir.⁴⁴

Bunun yanında bazı okuyucular; (لَا) kelimesini "li'l-laayyhi" veya "li'l-laauuhi" ve (الْعَالَمِينَ) kelimesini de "el-Uuaalemîn" veya "el-Aauulemîn" şeklinde hem bir eliften fazla uzatırlar hem de ne olduğu belli olmayan harfler ilave ederek yanlış okurlar.

⁴³ Enbarî, *el-Beyân*, I, 35; Ukberî, *et-Tibyân*, I, 5; Beydavî, Ebu Said Nasiruddin Abdullah b. Ömer (685/1286), *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Daru'l-Fikr. I-V, Beyrut 1996, I, 54; Abdülalî Salim Mükrim, *el-Kıraat*, s. 229.

⁴⁴ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 63; Müellifi meçhul, *Mukaddimetü't-tecvîd fî kelâmi'l-mecîd*, vr. 15b-16a, Yazma olan bu kitap kendi özel kütüphanemizde bulunmaktadır. Müellifi bilinmediği için bundan sonraki müracaatlarımızda sadece eser adı ve varak yüzüyle verilecektir.

7. Kelimeyle İlgili Meseleler

Kelimedede yapılan yanlış, genelde daha güzel okuma gayretiyle kelimelerin bölünerek okunması, nefesin kesilmesinden dolayı kelimenin bölünmesi veya kelime tekrarı şeklinde olmaktadır. Fatiha suresinin birinci ayetinde kelime ile ilgili şu değerlendirmelere yer verilebilir: Kur'an'ı güzel okumak için yapılan ta'lim derslerinin devamı olarak bazı okuyucular, yerinden ve tam çıkaralım gayretiyle harflere aşırı yüklenerek çoğu zaman (ال - حم - ذ - إل - لا - و -) şeklinde kelimeleri hecelere bölerek paramparça etmektedirler. Takdir edilecektir ki, bu şekilde kelimeleri bölerek bir okuma hiçbir dilde uygun görülecek bir tavır değildir. Belki yeni okumaya başlayan biri için bu yöntem yol gösterici olabilir. Ancak doğru ve güzel okuma adına kelimelerin bu derece parçalanarak anlamsız bir şekilde okunması kabul edilebilecek bir kıraat değildir. Dolayısıyla okuyucuların bu şekildeki yanlışlardan sakınmaları gerekir. Özel olarak bu ayet göz önüne alındığında veya genel olarak meseleye bakıldığında bu yanlıştan kurtulmanın yolu, harflerin sükün hallerindeki sıfatlarına riayet ederek okumaktır.

Bu ayette (ل), (م) ve (ب) harflerinin sükûnu vardır. (ب) harfinin sükûn halinde şiddet⁴⁵ sıfatı olduğu için, bu harfi akıtmak mümkün değildir. Ancak (ل) ve (م) harflerinin sükûn hallerinde beyniye sıfatı olduğundan, bu harflerin az akıtılması gerekir. Bir de kelimelerin ilk harflerine vurgu yapıp kelime bütünlüğüne riayet edilir ve kelimenin içindeki harflerden herhangi birine ayrıca vurgu yapılmazsa mesele büyük ölçüde çözülmüş olur. İfade edilen hususlara riayet etmek bakımından bu ayeti doğru okuyabilmek için (الحمذ) kelimesinin başındaki (ل) harfine vurgu yapılmalı, (ل) ve (م) harflerinin sükûnları gerektiği şekilde akıtılmak şartıyla kelime bütün halinde okunmalıdır. Ardından (الله) kelimesindeki (ل) harfinin kesresine vurgu yapılmalı (الله) derken şeddenin sakın halindeki (ل) harfi akıtılarak kelime bütün halinde okunmalıdır. (رب) kelimesini okurken (ر) harfine vurgu yapılmalı ve (ب) harfinin şeddesinin sakın halinde şiddet, harekeli halinde ise cehr sıfatları iyice gösterilmelidir. (العالمين) kelimesinde; (ل) harfinin

⁴⁵ **Şiddet:** Harf sakın olarak telaffuz edilirken mahrece dayanmanın kuvvetli olması sebebiyle sesin ve nefesin akmamasına denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskin, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

sükûnundaki beyniyye sıfatı gösterildikten sonraki ilk harfe vurgu yapılmalı, (ا) harfine de ayrı ses verilmeden kelime bütün halinde okunmalıdır. Takdir edileceği üzere, yazıyla ifadede zorluk çekilen bu hususların bir bilen nezaretinde yapılması gerektiğinin söylenmesi bile fazladandır.

Kelimeleri bölerek yanlış kıraat, sadece Fatıha suresine mahsus olmadığı gibi yalnızca ülkemizdeki karilere ait bir okuma da değildir. Kendi dillerinde olmasına rağmen Kur'an'ın kelimelerini bölerek okuma, Arap (veya onları taklit eden) okuyucularda da yaygın bir yanıştır.⁴⁶ "Kur'an Arapça indirilmiştir, dolayısıyla onlar nasıl okuyorlarsa doğru olan onların okumasıdır" gibi bir savunma mekanizması geliştirmek ve yanlışlara kılıf bulma gayreti içine girmek ise oldukça anlamsız bir tavidir. Doğru okuma, özellikle Kur'an'ın doğru okunması denince; Hz. Peygamber'den günümüze kadar gelen süreçte tespit edilen kıraat esasları ve eda ehli tarafından gerçekleştirilen okuma usulleri anlaşılmalıdır. Dolayısıyla "belirlenen bu esaslara kim ne ölçüde riayet ediyorsa o, o ölçüde doğru okuyabiliyor veya okuyamıyor" denilebilir. Bu durumda doğru veya yanlış bir millete veya kişilere bağlamanın mümkün olamayacağı aşikârdır. Çünkü doğru okumanın milleti olamaz. Belirlenen esaslara kim riayet ediyorsa, o doğru okumaktadır.

Bazı okuyucuların yaptığı gibi (ب) kelimesini okurken (ب) harfinin mahrecini (ا) harfine meylettirmekten sakınmak gerekir. (ب) kelimesindeki şeddede sakin olan (ب) harfini (ا) harfi şeklinde gunne sıfatıyla, harekeli halini de (ب) harfiyle (ب) yerine (ب) şeklinde okumak yanlıştır. Arapçada (ب) şeklinde bir kelime yoktur. Bu şekilde okuyan kimse; yanlış okuduğu gibi, değil Kur'an'da Arapçada bile olmayan bir kelimeyi sureye katmakta-

⁴⁶ Bu konuda örnek olması bakımından bizzat müşahede ettiğim bir yanlış arz etmek istiyorum. Arap okuyucuları taklit eden dünya birincisi olmuş bir okuyucu, Karia suresindeki "Ve mâ edrâke mâ hiyeh" ayetini "Ve mâ edrâ **kemâhiyeh**" şeklinde (ك) harfinin fethasına özellikle vurgu yaparak okumuştur. Bu okuyuşu dinleyen özellikle bir Türk dinleyici, Erzincan ilinin **Kemahiye** ilçesinin Kur'an'da geçtiği düşüncesine kapılmaması mümkün değildir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kelimelerin birbirine katılarak yapılan yanlışlar için özellikle bu örneğin verilmesinin sebebi; okumada dünya birincisi olmuş bir kişi bu kadar açık hata yaparsa, başka okuyucuların nasıl yanlış yapacakları konusunda bir fikir vermesi içindir. Kur'an kendi dilleriyle nazil olmasına rağmen bu tür yanlışlar Arap okuyucular arasında da oldukça yaygındır.

dır.

Nefesin kesilmesi veya doğru okuyamama sebebiyle (الحمد) kelimesinde (ال) veya (الح) deyip durduktan sonra devamını okumak gibi hatalardan sakınmak gerekir. Ayrıca bu ayette (رب رب العالمين) şeklinde mananın bozulmasına sebep olacak yanlışlar da yapılmamalıdır. Bu yanlışların namazı bozup bozmayacağı hususu ileride izah edilecektir.

8. Vakıf ve Vasılla İlgili Meseleler

Kur'an okurken harflerin yerli yerinden çıkarılmasının yanında; nerede durulacağı (vakf) ve nereden başlanacağı (ibtida) konusu da önemlidir. Bu konuya Hz. Peygamber'in önem verdiği rivayet edilmektedir. Ümmü Seleme (61/681) validemiz, kendisine Peygamber'in kıraati sorulduğunda, onun kıraatinin harf harf, tane tane bir kıraat olduğunu nitelemektedir.⁴⁷ Hz. Peygamber'in Fatiha suresinin ilk üç ayetinin her birinde durduğu da rivayetler arasındadır.

Fatiha suresinin birinci ayeti ikinci ayete şu şekilde vasıl edilir: Ayet sonundaki (ن) harfinin fethası, ondan sonraki ayetin başında bulunan lām-ı ta'rif (ال) okunmadığı için (و) harfine katılarak (العالمين الرَّحْمَان) şeklinde okunur.

9. Fıkıhla İlgili Meseleler

İlgili hadisler çerçevesinde Fatiha suresinin namazlarda okunması önemli bir konudur. O nedenle bu surede yapılacak yanlışlardan dolayı namazın bozulup bozulmayacağı ile ilgili tecvid ve fıkıh kaynaklarında olan bilgileri aktarmak, konunun muhataplarına faydalı olmak bakımından önemlidir. Kıraat âlimleri harflerin telaffuzuna daha çok önem vermişlerdir. Bu hassasiyeti göstermesi bakımından bir kıraat âlimi olan Eskicizâde'nin (1243/1828) konuyla ilgili görüşlerine yer vermek isabetli olacaktır. "Kıraat âlimleri indinde celîsi, hafîsi ayırımı yapılmadan lahn mutlak olarak namazı bozar. Zira Kur'an'ı Hakîm tecvîdle nazil oldu, lahn ile okunduğunda revnakı ve fesahati gider, kıraat olmaktan çıkar. Dolayısıyla mutlak olarak lahinden sakınmak

⁴⁷ Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as (275/889), *Sünen*, Daru'l-Fıkr, I-IV, Beyrut, ts., II, 73; et-Tirmizî, Muhammed b. İsa (279/893), *Sünen*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, I-V, Beyrut, ts., V, 182; İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak (311/924), *Sahih*, el-Mektebül-İslami, I-IV, Beyrut 1970, II, 188; en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, I, 356.

farzdır.”⁴⁸ Lahn-i celi konusunda problem yok ancak okumada izhar, ihfâ, iklâb ve ğunne gibi tecvidin tali meselelerinde yapılan yanlışları ifade etmek için kullanılan lahn-ı hafiyi de aynı şekilde değerlendirebilirsek; çoğunluğun namazının kabul olmayacağı gibi arkasında namaz kılınacak kimse de kalmaz. Bu hususu destekleyecek başka bir kayda da rastlayamadık. Bu ifade belki doğru okumanın önemine işaret etmek için kullanılabilir ancak ilmi gerçeklerle bağdaştırılması mümkün değildir. Fakihler ise harflerin telaffuzuyla o kadar ilgilenmemekle birlikte bu konuda çoğunluğun itibar ettiği görüş; “tilavetteki hatadan dolayı mana değişmedikçe namazın bozulmayacağı” yönündedir. Fatiha suresinin birinci ayetindeki fikhî meselelerle ilgili şu tespitlere yer verilebilir:

Harfin harfle değişimiyle ilgili genel kabul şöyledir: Bir okuyucu (ص) ve (ط) harfleri gibi iki harfin telaffuzunda zorluk çekmeden ayrılabilme imkânı varken bu harfleri birbirine karıştırıyorsa, böyle bir kişinin namazı ittifakla bozulur. Ancak (ض) ve (ظ) harfleri gibi (mahreç ve sıfatları itibariyle birbirine yakın olan) iki harfin arasını ayırmada zorluk çekiyorsa; yaygın yanlış olması hasebiyle çoğunluğun görüşüne göre bu şekilde hata eden kimselerin namazları bozulmaz.⁴⁹

Bu ayetteki fikhî meseleler şöyledir: (الحمد) kelimesindeki (ح) harfini Türkler gibi (الهمد) şeklinde (ه) harfi ile okuyan kişi; gece gündüz çalışır da yanlışını düzeltmezse namazı caizdir. Gayretini terk ederse namazı fasit olur. Ömrünün sonuna kadar da bu husustaki gayretini terk etmemesi gerekir.⁵⁰ Türklerden bazıları (الحمد) kelimesindeki (ح) harfini (الخدم) şeklinde (خ) ile okumaktadır. Çünkü Türkçede (ح) harfi yoktur, (خ) harfi vardır. Dolayısıyla bir Türk (ح) harfi yerine, (خ) harfi ile okursa namazı bozulmaz. Çünkü o, ancak göstereceği büyük bir gayret sonucu (ح) harfini yerinden çıkarıp, bu harfi kendi diline dâhil edebilir.⁵¹

Bu durum, bütün Arap olmayanlar için geçerli bir husustur.

⁴⁸ Eskiçizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 22-23.

⁴⁹ İbrahim el-Halebî (956/1549), *Halebî kebir*, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309, 476.

⁵⁰ İbnü'l-Bezzaz el-Kerderî (827/1424), *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1987, (el-Fetava'l-Hindiyeye'nin IV ve VI ciltleri hamisinde), IV, 44; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-kadir*, I, 282.

⁵¹ Günümüz Türkçesinde iki harf de yoktur. Muhtemelen müellifin yaşadığı yıllarda veya bölgede (خ) harfi kullanılıyor olabilir.

Arap olmayan herhangi bir kavim, Arapçada olup kendi dilinde olmayan bir harfi telaffuzda zorluk çekiyorsa bu kişi, peltek kimse gibi kabul edilir. Telaffuzda zorluk çektiği harf veya kelimeleri düzeltme konusunda gayret ettiği sürece namazı caizdir. Ancak başkalarının, bu şekilde eksiği olan kimselere uyması caiz değildir. Aynı şekilde (ب) yerine (ب) okuyan peltek kimse de böyledir. (س) harfi yerine (ث), (ر) harfi yerine (غ), (ل) veya (ي) okuyan ya da buna benzer bazı harflerde peltek okuma özelliği olan kimseler de aynı hükme tâbidirler. Gece gündüz çalışır da yanlışlarını düzeltmezlerse namazları caizdir. Ömürlerinin sonuna kadar da bu husustaki gayretlerini terk etmemeleri gerekir. Gayretlerini terk ederlerse namazları fasit olur.⁵² Kaynaklarda Türklerden isim verilerek bahsedildiğini görmekteyiz. Bunun sebebi, herhalde bu yıllarda Türklerin dünyada söz sahibi olan bir kavim olmalarındandır. Ya da bu durum, el-Halebî (956/1549) gibi fakihlerin kendi yaşadıkları coğrafyadaki insanların kıraat konusundaki problemlerini çözme gayretinin eseri olabilir.

Bir kimse (الحمد لله) ayetini okurken, (الحمد) deyip vakfedip ondan sonra (الله) kelimesinden başlayarak devam ederse, icma ile namazı bozulmaz.⁵³ Bununla birlikte vakfa uygun olmayan yerde duran veya vakfedilmesi gereken yerde durmayan kişinin imam olmasının uygun olmayacağı⁵⁴ ifade edilmektedir. Dolayısıyla imam olan kişilerin bu hususlara dikkat etmeleri gerekir.

Bir kimse (الحمد لله) kelimelerini okurken (ال) der nefesi kesilir veya devamını hatırlayamaz durur sonra hatırlar, (حمد لله) diye devam ederse yahut hatırlayamaz devamındaki ayeti terk eder bir başka ayete geçerse, bazıları bu şekilde okuyan kimsenin namazının bozulacağı görüşündedir. Âlimlerin büyük kısmına göre, bu şekilde bir hata, çoğunluğun sakınmasının mümkün olmadığı yaygın yanlış olması nedeniyle namazın bozulmasına yol açmayacağı yönündedir. Ancak kasten böyle okursa namazı bozulur. Bunun gibi bir kişi, (الحمد) kelimesini okurken (الح) der; nefesinin kesilmesi veya doğru okuyamaması gibi sebeplerden dolayı sonrasını terk ederse; mana değişmezse namazı bozulmaz, aksi takdirde namazı bozulur.⁵⁵ Bununla ilgili bir açıklama olmamakla

⁵² el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 482.

⁵³ *Aynı eser*, s. 481.

⁵⁴ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 45.

⁵⁵ el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 480; *el-Fetava'l-Hindiyîye*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, I-VI, Beyrut 1987, IV, 82.

birlikte bu şekildeki bir okumanın bir mana ifade etmediği aşikârdır. Bu konuda görüş beyan edenler, herhalde bu okumanın hiçbir mana ifade etmediğinden dolayı ayrıca namazın bozulması gerektiğini söylemeye de gerek duymamış olabilirler.

(رَبِّ) kelimesindeki şeddeyi ihmal ederek (رَبِّ) şeklinde okuyan kimsenin namazı, çoğunluğun görüşüne göre bozulmaz.⁵⁶ Mütekaddimün fukaha, şeddeye hareke verme konusunda, Fatiha'nın dışında yapılan yanlışlardan dolayı namazın bozulmayacağı görüşündedirler. Müteahhirün âlimlerinin çoğunluğunun görüşü ise, mana değişmediği sürece şeddenin tahfifinden dolayı namazın bozulmayacağı yönündedir.⁵⁷

(رَبِّ) kelimesinde şedde terk edilerek (رَبِّ) şeklinde okunduğunda hiçbir manaya gelmeyeceği için namazın bozulacağı⁵⁸ da ifade edilmektedir. *el-Fetava'l-Hindiyye*'de şedde terk edildiğinde namazın bozulmayacağı ile ilgili görüşe yer verilmesinin yanında çoğunluğa göre namazın bozulacağı ile ilgili kayda da yer verilmektedir.⁵⁹

Kaynaklarda yer almamakla birlikte günümüzde bazı okuyucuların yaptığı gibi (رَبِّ) kelimesini okurken (رَبِّ) harfinin mahrecini (م) harfine meylettirerek (رَبِّ) yerine (رَبِّ) şeklinde okumak da yanlıştır. Bu durumda Fatiha suresinden bir kelime eksiltmenin yanında, olmayan bir kelime de ilave edilmektedir. Meseleye, “mana bozulduğunda namaz da bozulur” genel prensibi ile bakıldığında bu şekilde okuyan kimsenin namazı bozulur. Ancak (رَبِّ) ve (م) harfleri gibi mahreçleri itibariyle birbirine yakın olan iki harfin arasını ayırmada zorluk çekilmesi veya yaygın bir okuma yanlışı olması cihetiyle bakıldığında namaz bozulmaz.⁶⁰ Bu durumda, ifade edilen şekilde yanlışı olan kimsenin ancak kendisi gibi yanlışı olanlara imam olabileceği veya yanlısını düzeltmeye devam ettiği sürece imamlığının caiz olabileceği genel prensibi devreye girmektedir. Bilinmelidir ki, Arapçada (رَبِّ) şeklinde bir kelime yoktur.

⁵⁶ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 45; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-kadîr*, I, 281; İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer (1252/1836), *Reddü'l-muhtâr alâ dürrî'l-muhtâr*, yy., ts., I, 590.

⁵⁷ el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 488.

⁵⁸ *Aynı eser*, s. 492.

⁵⁹ el-Fetava'l-Hindiyye, IV, 81.

⁶⁰ Bu husus, tek başına namaz kılan kimse için söz konusu olabilir.

Mana bozulduğunda namazın da bozulacağı kuralı, kelime tekrarıyla yapılan yanlışlar için de geçerlidir. Dolayısıyla bir kişi; (رب رب العالمين) şeklinde okursa mana bozulduğu için namazı da bozulur. Şayet okuduğunun manayı bozacak derecede yanlış olduğunu bilmez veya izafet manası kastetmez yahut bir kasıt olmaksızın bir anda diline sahip olamaz da bu şekilde okuyuverir ya da sadece okuduğu yerdeki harflerin mahreçlerini daha doğru çıkarmak için kelimeleri tekrar ederse namazının bozulmaması gerekir.⁶¹ Bu durumda yanlış okuduğu ayeti ihtiyaten yeniden yanlışsız okuması daha uygundur. Harf tekrarıyla yapılan yanlışla alakalı kaide de aynı şekilde bozulduğunda namazın da bozulacağı yönündedir. Bu durumda bir kişi (الحمد لله) ayetini okurken (لله) şeklinde (ل) harfini üçe çıkarırsa namazı bozulur.⁶²

Fatiha suresinin okunmasını zorunlu olarak kabul eden mezheplerden özellikle Şafilere göre, bu sureden bir harfi eksiltmek namazı bozar. O nedenle üç tanesi besmelede olmak üzere⁶³ Fatiha suresinde on dört tane şedde vardır. Ondaki bir harf eksiltmek, şeddinin birini terk eden veya bir harfi diğer bir harfle değiştirenin kıraati geçersizdir.⁶⁴ Yine Şafiî mezhebine göre bir kimse (الحمد) kelimesindeki (ح) harfini (هـ) olarak bilerek ve kasten okursa namazı geçersiz olur. Bunun yanında (الرحمان) kelimesindeki şeddeyi yapmayarak (الرحمان) şeklinde (ل) harfini sakın olarak, bilerek ve kasten okuyan kimsenin de namazı bozulur.⁶⁵ (العالمين) kelimesi (العالمون) şeklinde okunduğunda mana bozulmadığı için namaz bozulmaz ancak bu kelimedeki yanlıştan dolayı kıraat geçersiz olur. Eğer rükûa gitmeden önce doğrusunu okumaz da, yanlış okuduğunu bildiği halde rükûa giderse namazı batıl olur.⁶⁶

B. İkinci Ayet الرحمن الرحيم

1. Harfle İlgili Meseleler

(الرحمن الرحيم) ayetindeki (ح) harflerini (خ) veya (هـ) şeklinde okumak yanlıştır. Dolayısıyla (ح) harflerinin inceliğine dikkat etmek

⁶¹ *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 80; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, I, 592.

⁶² *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 80.

⁶³ Diğer mezhepler besmeleyi Fatihadan saymadıkları için, müellif tarafından besmeledeki şeddeler özellikle sayılmaktadır.

⁶⁴ Hatîb eş-Şirbînî, *el-İkna*, I, 134; el-Melibârî, *Fethu'l-Muîn*, I, 139; er-Remli, *Mütünü Zebid b. Raslan*, s. 85.

⁶⁵ el-Melibârî, *Fethu'l-muîn*, I, 141; ed-Dimyâti, *İthaf*, I, 141.

⁶⁶ Nevevî, Muhammed b. Ömer, *Nihâyetü'z-zeyn*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts., s. 61.

gerekir. Bu harf, ince okunması gereken harflerden olmasına rağmen⁶⁷ bazı elifba kitaplarında ve bir kısım okuyucular tarafından yanlışlıkla kalın olarak tanıtılmaktadır. Bu yanlışla itibar eden bazı okuyucular da bilerek veya bilmeyerek bu harfi kalın okumaktadırlar. Bilinmelidir ki, (ح) harfi kalınlaştıkça (خ) harfine dönüşür.

(الرحمن) kelimesindeki (م) harfinin inceliğine dikkat etmek gerekir. Bazı okuyucular “er-Rahma**an**” şeklinde kulağa hiç de hoş gelmeyecek şekilde (م) harfini kalın okurlar.⁶⁸ Bu harfle ilgili yapılan bir diğer yaygın yanlış “er-Rahme**en**” şeklinde ince okunmasıdır. Bu okuyuş da en az diğeri kadar galiz bir okumadır.

(الرحيم) kelimesindeki (ح) harfinin okunmasındaki hata ile ilgili aynı kelime besmelede geçtiği için ilgili yere bakılabilir. Bunun yanında hareketleri fetha olmaları nedeniyle (الرحمن الرحيم) ayetindeki (ر) harflerinin kalın okunmasına da dikkat edilmesi gerekir.

2. Harekeyle İlgili Meseleler

Bazı okuyucular (الرحمن الرحيم) ayetindeki (ن) harfinin kesresini; harfin ve hareketin hakkı ince olması gerekirken, muhtemelen kendisinden sonra gelen (ر) harfini kalın okumak için (ن) harfinin kesresi feda edilerek “er-Rahmānı’r-rahim” şeklinde kalın okumaktadırlar. Aynı şekilde (الرحيم) kelimesindeki (ح) harfinin kesresinin de ince okunmasına dikkat etmek gerekir. Bazı okuyucular buradaki (ح) harfinin kesresini okurken dudaklarını toplayarak “hu**iiiiyy**m” şeklinde; kalından inceye doğru uygunsuz bir sesle okuyarak, okunmayan ve kendisinden önceki harfi uzatmak için getirilen (ي) harfini⁶⁹ de aslı harf gibi okuyarak bir yanlış daha yapmaktadırlar. Bu hataların sebebi, (ح) harfinin mahrecinin kalın olduğu hakkındaki yanlış bilgidir kaynaklanmaktadır.

3. Sükûnla İlgili Meseleler

(الرَّحْمَان) kelimesindeki (ح) harfinin sükûnuna dikkat edilmelidir. Bazı Arap okuyucular ve onları taklit edenler, güzel okuma edası ile (ح) harfinin sükûnundan sonra gelen (م) harfine şedde vererek (الرَّحْمَان) şeklinde kelimenin aslını bozarak (م) harfini iki de-

⁶⁷ (خص ضغط قط) beytinde yer alan istila harflerinin dışındaki harfler ince okunur.

⁶⁸ Yazıyla ancak bu kadar ifade edebiliyoruz. Oysa bu okuyuş, erbabı nezdinde oldukça galizdir.

⁶⁹ “Ya” med harfi olduğunda okunmaz, kendinden önceki harfi bir elif miktarı uzatmak için getirilir.

fa okumaktadırlar. Bunun yanında yine yaygın hata olarak (الرَّحْمَانِ) kelimesindeki (ح) harfinin sükûnunu tamamen ortadan kaldırarak (الرَّحْمَانَ) şeklinde yapılan yanlışta da rastlanmaktadır.

4. İrapla İlgili Meseleler

(الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ayetinde, kelimenin sonundaki (ن) ve (م) harflerinin hareketleri (رَبِّ) kelimesinin irabı ifade edilirken izah edildiği gibi cer, nasb ve raf' ile okunabilir.⁷⁰

5. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

Bu ayet-i kerimede şeddenin ihlâliyle ilgili yapılan yanlış, (رَبِّ) harflerindeki şeddelerin sükûnlarını gerekli şekilde göstermeden geçilerek “erahmânirehîm” şeklindeki okumadır. Bu durumda şeddelere riayet edilmediğinden dolayı bu ayette iki harf eksik okunmaktadır. Özellikle Fatiha suresinin okunmasını farz kabul eden mezheplere göre, bu sureden bir harf eksiltilmesi durumunda namazın bozulacağı görüşü unutulmamalıdır. Doğru olanı; (رَبِّ) harflerinin sükûn hallerindeki beyniyye sıfatlarını gösterdikten sonra harekeye vurgu yaparak okumaktır.

6. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

(الرَّحْمَانَ) kelimesinde (م) harfini bir eliften fazla veya az olmak üzere tam bir elif miktarı uzatılmasına dikkat edilmesi gerekir. Çünkü tabîi meddin bu ölçüden az veya çok uzatılması caiz değildir. Bu demektir ki, tabîi meddi bir elif miktarı ölçüsünde uzatmak vaciptir.⁷¹

7. Kelimeyle İlgili Meseleler

Bu ayette de besmelede olduğu gibi kelimeleri bölerek okuma yanlış yaygındır. Aynı kelimeler besmelede geçtiği için ilgili yere bakılabilir.

8. Vakıf ve Vasıla İlgili Meseleler

Hz. Peygamberin Fatiha suresinin ilk üç ayetinde vakf ettiği daha önce ifade edilmişti. Fatiha suresinin ikinci ayeti üçüncü ayete şu şekilde vasıl edilir. İkinci ayetin sonundaki (م) harfinin

⁷⁰ Ukberî, *et-Tibyân*, I, 5; Abdülali Salim Mükrim, *el-Kıraat*, s. 228–229.

⁷¹ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Aksa Yayınları, Bursa 1997, s. 107.

kesresi okunur, ondan sonraki ayetin başında bulunan (م) harfinin fethası okunarak (الرحمان الرحيم مَالِك) şeklinde normal bir okuyuşla devam edilir. Ancak Ebu Amr'ın (154/771) râvisi es-Sûsî (261/874), (الرحمن الرحيم) kelimesinin sonundaki (م) ile (مَالِك يَوْمَ الدِّينِ) ayetinin başındaki (م) harfini birbirine idğam ederek (الرحمن مَالِك الرحيم) şeklinde okumakta, diğerleri ise izhar ile okumaktadırlar.⁷² Bu ayet-i kerimede Kıraat-ı Seb'a⁷³ tarafından farklı okuma itibarıyla yer verilen husus, sadece bundan ibarettir.⁷⁴ Bu kayda şunun için yer verilmiştir: Fatiha suresinin okunmasında sahabe, tabiin ve Kıraat-i Aşere dışındaki kurra⁷⁵ tarafından başka okuma şekilleri de rivayet edilmektedir. Ancak meselenin fazla dağıtılmaması için, kurranın üzerinde ittifak ettikleri okuma şekillerine yer verilmesi, bunun dışındakilere, bilgi olması bakımından bazen işaret edilmesi uygun görülmüştür. Dolayısıyla Fatiha suresinde farklı okuma bakımından kurranın ittifak ettiği okuma şekillerinin az olduğu söylenebilir.

9. İdğamla İlgili Meseleler

Aynı harften birinin diğerine katılması şeklinde gerçekleşmesi itibarıyla şedde de idğam gibidir. Bu ayetteki şeddelerin doğru okunabilmesi için; (الرحمان الرحيم) ayetinin (ر) harflerindeki şeddelelerin sükun halleri az akıtıldıktan sonra harekeli hallerine vurgu yapılarak “rahmân” ve “rahîm” kelimelerinin bütün halde okunmasına dikkat edilmelidir.

10. Fıkıhla İlgili Meseleler

Şafi mezhebine göre, (الرحمان) kelimesindeki şeddeyi yapmayarak (الرحمان) şeklinde bilerek ve kasten okuyan kimsenin namazı

⁷² Mekki b. Ebû Talib (437/1845), *el-İbane an meani'l-kıraa*, tahk.: Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Darü'l-Me'mun li't-Turas, Dimaşk 1979, s. 89; en-Neşşar, Ebu Hafs Siraceddin Ömer b. Kasım (938/1531), *Büduru'z-zâhire fi'l-kıraati'l-aşri'l-mütevâtire*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 3682/3, vr. 5a; el-Maliki, Hişam b. Muhammed (1148/1735?), *el-İfâdetü'l-müknia fi'l-kıraati'l-eimmeti'l-erbaa*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 191/6, vr. 155a; Abdülfettah Pâlûvî (1252/1836), *Zübdetü'l-irfân*, Hilal Yayınları, İstanbul, ts., s. 7; Abdullah Efendizade, *Umdetü'l-hallan fi izâhi zübdeti'l-irfân*, yy., ts., s. 15.

⁷³ Ebu Bekr İbn Mücahid (324/936) tarafından tespit edilen yedi kıraat imamı için kullanılan bir tabirdir. Daha sonra bu imamlara üç tane daha imam ilave edilerek on imam anlamında Kıraat-ı Aşere denmiştir. Geniş bilgi için bakınız. Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 159.

⁷⁴ Mekki b. Ebu Talib, *el-İbane*, s. 89.

⁷⁵ Kur'an'ı Kerim'i usul ve tecvidine göre okuyanlar.

bozular.⁷⁶

Bazı Hanefi âlimlerine göre bir kişi, (الرحمن الرحيم) kelimelerindeki (ح) harflerini Türklerin okuduğu gibi (الرهمان) ve (الرهيم) şeklinde (هـ) harfi ile okursa; gece gündüz çalışır da yanlışını düzeltmezse namazı caizdir. Gayretini terk ederse namazı fasit olur. Ömrünün sonuna kadar da bu husustaki gayretini terk etmemesi gerekir.⁷⁷ Bu durum, Türklere mahsus bir durum değildir. Gerektiği şekilde harfleri telaffuz edemeyen her Müslüman buna dâhildir. Burada verilmek istenen bir diğer mesaj; eksikliği veya hatası olduğunun farkına varan kimsenin onu düzeltmesi veya gidermesi doğrultusunda gayret göstermesi gerektiridir. Bu doğrultuda gayret gösterir de belki muvaffak olamayabilir. Ancak gayretini terk etmemesi gerekir. Çünkü tecrübeler, gayret edildiği takdirde kişinin en azından kendine yetecek derecede doğru okuma melekesini elde edebileceğine şahitlik etmektedir.

C. Üçüncü Ayet مالك يوم الدين

1. Harfle İlgili Meseleler

(مالك) kelimesindeki (م) harfini “maaaliki” şeklinde kalın okumamak gerekir. (م) harfi ince okunan harflerdendir. Harfin inceliğini vermek isterken bazı okuyucuların yaptığı gibi kuzu sesini andıran “meeliki” şeklinde okumak da doğru değildir.

Doğru okumada çenenin uygun şekilde kullanımı oldukça önemlidir. Çene çok açılıp ileriye doğru itildiğinde harf kalın, geriye doğru çekildiğinde ise uygun olmayacak bir inceliğe dönüşür. Bu durumda doğru inceliği yakalayabilmek için çenenin az ve tam üst çene pozisyonunda açılması uygundur.⁷⁸

Bunun yanında (مالك) kelimesindeki (ك) harfini de kalın okumaktan sakınmak gerekir.⁷⁹ Türk okuyucuların çoğunluğunun (ك) harfini yerinden çıkarma konusunda eksikliği vardır. Bunda yerel lehçelerin büyük etkisi olduğu inkâr edilemez. Bu özelliğinden olmalı ki, kaynaklarda Diyar-ı Rum'da (Anadolu'da) “bu harfin

⁷⁶ el-Melîbârî, *Fethu'l-Muîn*, I, 141; ed-Dimyâtî, *İthaf*, I, 141.

⁷⁷ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 44; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-kadîr*, I, 282.

⁷⁸ Bu ifadeler genel için söz konusu olabilir. İnsanların çene yapıları farklı olabileceği için kişi, istenilen inceliğe veya kalınlığa uygun şekilde okuduğunu eda ehliyetini haiz bir üstadın önünde test etmesi en uygun olanıdır.

⁷⁹ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 63.

ince okunduğu” ibarelerine yer verilmektedir.⁸⁰ Arap okuyucuların çoğunluğu bu harfi yerinden çıkarmakla birlikte bazıları aşırıya giderek kalın harflerden olan (ق) harfine dönüştürmektedir. Bu özellikleri nedeniyle (ك) harfinin ince okunması ve yerinden çıkarılması konusunda hassasiyet gösterilmelidir.

(يوم) kelimesindeki üç harfin de ince okunmasına özen göstermek gerekir. Bazı okuyucular “**yovmı**” şeklinde her üç harfi de kalın okumaktadırlar. Bu şekildeki bir okuyuş (و) harfini kalın yapılmasından kaynaklanmaktadır. İnce okunması gereken aradaki (و) harfinin kalın okumasından dolayı önceki (ي) ve sonraki (م) harfi de kalın okunarak iki yanlış daha ilave edilmektedir. Aslında gerçek manada bir okuyucu, ince ve kalın harfler yan yana geldiğinde her bir harfin hakkını vererek onları birbirinden ayırabilen kimsedir. Herhalde buradaki (و) harfini kalın okuyan kişiler, Arap okuyucularından bazılarının bu harfi kalın okumalarına itibar etmektedirler. Oysa (و) ince okunan harflerdendir.

(الدين) kelimesindeki (د) harfinin ince okunmasına dikkat edilmelidir. Kimi zaman “ed-Dıın” şeklinde (ط) harfinin andırır tarzda (د) harfini kalın okuyanlara rastlamak mümkündür. Türkçede de kullanılan “din” kelimesini normalde düzgün okunabilecekken sanki özel bir gayretle yanlış okunmaktadır. Belki kişi kendini zorlamasa doğru okuyacaktır. Ayrıca bu ayetin son kelimesi “ed-Diiin” şeklinde okunması gerekirken, “ed-Diyyyn” şeklinde med harfi aslı harflerden (ي) harfine dönüştürülerek yanlış okunmaktadır.

2. Harekeyle İlgili Meseleler

(مالك يوم الدين) ayetinde yapılan en yaygın hareke yanlış (مالك) kelimesinin sonundaki (ك) harfinin kesresini ondan sonra gelen (يوم) kelimesinin başındaki (ي) harfinin fethasına katarak (مالك يوم الدين) şeklinde okumaktır. Bazen öyle okunmakta ki, bu ayeti okuyan kişiyi dinleyen bir kimse, Ukrayna’nın başkenti Kiev’den bahsedildiği düşüncesine kapılmaktadır. Bu şekildeki yanlışlardan kurtulmanın yolu; okuyuştaki ahengi bozmadan ve aşırılığa kaçmadan kelimelerin ilk harfine yapılacak vurguyla mümkün olabilir.

⁸⁰ Mağnisi, *Terceme-i Cezeri*, s. 102.

3. Sükûnla İlgili Meseleler

(و) ve (ى) harfleri sakin olur ve bu harflerden önce de meftuh bir harf gelirse yumuşak harf anlamında harf-i lin olur. Harf-i lin'den sonra sükûn geldiğinde medd-i lin olması gerekirken genelde yapılan yanlış, istiâzede (الشَّيْطَان) kelimesindeki (ي) harfinde yapıldığı gibi Fatiha suresindeki (يَوْمَ) kelimesi okunurken de son da sükûn olmadığı halde⁸¹ (و) harfi medd-i lin gibi uzatılarak okunmasıdır.⁸² Ayrıca bu kelimedeki (و) harfinin sükûnunu ispat etmeyip hareke vererek (يَوْمَ) veya (يَوْمِ) şeklinde kesre veya damme ile okumaktan da sakınmak gerekir.

4. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

Şeddeli harfleri okurken, harfin sakin haline aşırı vurgu yaparak (يَوْمٌ دِين) şeklinde keserek, sekte ile okumak doğru değildir. (ـ) harfinin sakin halinde şiddet sıfatı vardır. Yani sakin olarak telaffuz edilirken nefesin sesle birlikte akması mümkün değildir. Ancak, harfi çıkarmak için aşırı yüklenerek kelimeyi parçalamak yanlışına da düşülmemelidir.

5. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

Kurra (مَالِك) kelimesindeki (م) harfinin med veya kasr ile okunması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Asım (127/744), Kisâi (189/805), Ya'kub (205/820) ve Halef (229/843) (سَامِع) vezninde ism-i fail olarak (مَالِك) şeklinde (ل) elif ile okurlar. Bunun dışındakiler sıfat-ı müşebbehe olarak (سَمِع) vezninde (مَلِك) şeklinde elifsiz okurlar.⁸³

Ebu Amr'dan, (مَالِك) kelimesinin okunması ile ilgili şu rivayete yer verilmektedir: (مَالِك) kelimesinin aslı; ayn fiili hazfedilerek (كَتَف) kelimesinin (كَتَف), (فَخَذَ) kelimesinin (فَخَذَ) olduğu gibi (فَعَل) vezninde (ل) harfinin kesri ile (مَلِك) şeklindedir. Bunun yanında (مَالِك) kelime-

⁸¹ “Yevmi” diyerek geçildiği için son da sükûn yoktur. Ancak durulduğunda medd-i lin olur.

⁸² Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 62.

⁸³ Mekki b. Ebu Talib (437/1045), *Müşkilü'l-râbi'l-Kur'an*, tahk.: Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, I-II, Beyrut 1987, I, 69; Ebu Şâme el-Makdisi (665/1267), *el-Mürşidü'l-veciz*, tahk.: Tayyar Altıkulaç, DİB Yayınları, Ankara 1986, s. 117; el-Caberî, Ebu İshak İbrahim b. Ömer (732/1332), *Cemiletü erbâbi'l-merâsid fi şerh-i akileti etrâbi'l-kasâid*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 525, vr. 36a; el-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed (833/1429), *en-Neşr fi'l-kıraati'l-aşr*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 195/2, vr. 114a; el-Cezerî, *Tahbiru't-teysir fi'l-kıraati'l-eimmeti'l-aşera*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 180/1, vr. 14a.

sinin (ملك), (ملك), (ملك), (ملك), (ملك) örneklerinde olduğu gibi beş şekilde okunabileceği de rivayet edilmektedir.⁸⁴ Ebu Hayve (مَلِكٌ يَوْمَ الدِّينِ) şeklinde okumuştur.⁸⁵ Kıraat-ı Seb'a bu ayet-i kerimede (ملك) veya (ملك) şeklinde okunmasına itibar etmektedir. Bunun dışındaki okuma şekilleri ya Kıraat-ı Seb'a'nın dışındaki imamlar tarafından rivayet edilmiştir veya Hz. Ömer (22/644), Abdullah b. Mes'ud (32/654) ve Ebu Hureyre (57/676) gibi meşhur sahabeler tarafından rivayet edilmiş ancak günümüzde okunmamaktadır.⁸⁶

Mısır ve mağrib bölgesinden bazı okuyucular Vers'ü'den (197/812) yaptıkları nakilde; kesreden sonra (ي) harfi geldiğinde kesra uzatılarak (ملكى) şeklinde okunduğunu rivayet etmektedirler. Ancak bu şaz bir okuyuştur. O nedenle insanlar namazlarda, mescitlerde bu şekilde okumamışlar ve mushafın yazımında da buna itibar etmemişlerdir.⁸⁷

Bunun yanında (يوم الدين) kelimeleri okunurken; (يومد) dedikten sonra arızî med gereği (د) harfinin kesre harekesi “diiin” şeklinde uzatılması gerekirken, sondaki (ن) harfinin ğunnesiyle birbirine karıştırılarak “diyyn” şeklinde okumaktan sakınmak gerekir.⁸⁸ (د) harfinin kesresinin uzatılması esnasında ğunne sessinin verilmesi yaygın yanlıştır.

6. Kelimeyle İlgili Meseleler

Fatihanın üçüncü ayeti kimileri tarafından (ما-ل-ك-يَوْمَ-مِذ-دِين) şeklinde kelime hecelere ayrılarak da okunmaktadır. Bunun, doğru ve güzel okuma adına yapılması ise ayrı bir problemdir. Oysa bu kelimelerin doğru okunması, aşırıya kaçmadan kelimelerin ilk harfine yapılacak vurgu ve akıcı bir üslupla okumakla mümkündür.

7. Vakıf ve Vasılla İlgili Meseleler

Hz. Peygamber'in Fatiha suresinin ilk üç ayetten her birinin sonunda vakf ettiği ifade edilmişti. Bunun yanında (ملك يوم الدين)

⁸⁴ Mekki b. Ebü Talib, *el-Keşf an vücûhi'l-kıraati's-seb' ve ilelihâ ve hiccehâ*, Müessesetü'r-Risale, I-II, Beyrut 1997, I, 25-33; Enbarî, *el-Beyân*, I, 35.

⁸⁵ Aynı eser, I, 36; Ebu Şâme el-Makdisî, *el-Mürşid*, s. 182; Beydavî, *Envâr*, I, 57; İbnü'z-Zübeyr es-Sakafî, Ahmed b. İbrahim (708/1308), *Milakü't-te'vîl*, Daru'l-Garbi'l-İslami, I-II, Beyrut 1938, I, 171.

⁸⁶ Mekki b. Ebü Talib, *el-İbane*, s. 90-97.

⁸⁷ A. mlf., *el-Keşf*, I, 33.

⁸⁸ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 61.

ayetinin sonunda yapılan vakıf ise tam bir vakıftır.⁸⁹

Bu ayeti kendinden sonra gelen ayete vasıl etme konusunda çoğu kimseler tarafından yanlış yapılmaktadır. Şöyle ki, (مالك يوم الدين) ayetinin sonundaki (د) harfinin kesresi okunduktan sonra (مالك يوم الدين اياك) şeklinde diğer ayetin başındaki hemzenin kesresi okunması gerekirken, (ن) harfinin kesresi (ي) harfine vasıl edilerek şedde ile okunmaktadır. Oysa buradaki hemze vasıl değil kat'ı hemzesidir.⁹⁰ Dolayısıyla bu ayeti (مالك يوم الدين) şeklinde vasıl ederek okumak yanlıştır.

8. Fıkıhla İlgili Meseleler

Bir kişi (مالك يوم الدين) ayetindeki (مالك) kelimesindeki (م) harfinde imale⁹¹ yaparsa namazı bozulmaz.⁹² Bununla birlikte (مالك) kelimesinin imale ile okunması kıraat âlimleri tarafından uygun görülmemektedir.⁹³ Yine bu kelime ile alakalı; Hz. Peygamber'in Kur'an okuyan kimsenin okuduğu her harfe karşılık on sevap verileceği müjdesi göz önüne alındığında, harf sayısı daha çok olduğu için (مالك) lafzı ile okuyan kimse (ملك) ile okuyana göre on sevap daha fazla alacaktır.⁹⁴

Kelime tekrarı ile yapılan yanlıştadır; bir okuyucu (مالك مالك يوم الدين) şeklinde okursa; bazıları namazın bozulmayacağını söylese de, mana bozulduğu için namaz bozulur.⁹⁵ Ancak, dil sürçmesi veya aniden ağzından bu şekilde bir okuma sadır olan kimse, bu ayeti yeniden doğru olarak okuyabilir.

D. Dördüncü Ayet

اياك نعبد واياك نستعين

1. Harfle İlgili Meseleler

(اياك) kelimesindeki (ك) harfinin telaffuzunda, harfi daha iyi çı-

⁸⁹ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 65.

⁹⁰ Buradaki hemze vasıl edilerek okunduğunda kıraat batıl olur. bk. Muhammed Hüseyin Ali es-Sağır, *es-Savtü'l-lüğaviyye*, Daru'l-Muerrih el-Arabî, Beyrut, ts., s. 137.

⁹¹ Burada (ا) ile (ي) arasında okunan bir harf anlamınadır.

⁹² *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 81.

⁹³ es-Suyutî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (911/1505), *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-II, Beyrut 1987, I, 203.

⁹⁴ es-Semerkindî, Ebu'l-Leys İmamülhüda Nasr b. Muhammed (373/983), *Bahrul-ulûm*, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, I, 81; en-Nesefî, Ebu'l-Berekat Hafizüddin Abdullah b. Ahmed (710/1310), *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, Daru'l-Kalem, I-III, Beyrut 1989, I, 19.

⁹⁵ *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 80; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 592.

karma düşüncesiyle, bu harften sonra (اياء) şeklinde sakın bir hemze getirmekten veya (ك) harfini “iyyâkeee” şeklinde uzatmaktan sakınmak gerekir. Bu ayetin düzgün okunabilmesi için incelelik ve özen gösterilmelidir. Gerekli dikkat ve özen gösterilmez, medli veya şeddeli okunursa mana bozulur. Mana bozulduğunda genel kaide gereği namaz da bozulur.⁹⁶ Bu konuda bir diğer görüş; (اياء) kelimelerindeki hemzeleri tahkik⁹⁷ etmek ve teshille (kolaylaştırmak) okumak konusunda dikkat etmektir.⁹⁸ Bir önceki ayetin bu ayete vasıl kaidesinde ifade edildiği gibi bazı okuyucular, (اياء) kelimelerindeki hemzeleri tahkik etme konusunda gerekli dikkati göstermemektedirler.⁹⁹

(ك) harfi ince okunması gereken harflerdendir. Bazı okuyucular bu harfi güzel çıkarmak için (ق) harfine dönüştürmektedirler. İfade edilen hususlar göz önüne alındığında (اياء) kelimelerindeki (ك) harflerini kalın okumak doğru değildir.¹⁰⁰

(نعبد) kelimesindeki (ب) harfinde cehr sıfatı vardır. Bu nedenle (ب) harfinin telaffuzunda hafif ve çabuk olmak gerekir. Ağır ve kalın şekilde okumak doğru değildir. Aynı şekilde (نعبد و اياء) kelimelerini okurken birbirine katmamak şartı ile (د) harfinden (و) harfine hızlı geçmek gerekir. Eğer süratle geçilmezse okuyuşta, kelimenin sonuna sakın bir (و) ilavesiyle (تَعْبُدُوْ) şekline dönüşür. Bunun yanında (و) harfini okurken kalın okumaktan da sakınmak ve yumuşak okumak gerekir.¹⁰¹ Günümüzde bazı kimseler (ب) ve (د) harflerini “na⁷butu” şeklinde oldukça kalın okumaktadırlar. Özellikle (د) harfi kalın okunduğunda (نعبد) kelimesiyle hiçbir ilgisi olmayan ve (عبط) kelimesinden türetilen bir kelimeye dönüşür ki, bu durumda anlam bozulur. Mana değiştiğinde namazın da bo-

⁹⁶ *Mukaddimetü't-tecvîd*, vr. 15b-16a.

⁹⁷ Her harfin hakkını vermek, özel sıfatlarına riayet etmek, sesi tam mahrecinden çıkarmak, medleri gerektiği kadar uzatmak, hareke, izhar ve ğunneleri okuyuş hassasiyetinin en son imkânını kullanarak okumaktır. Bk. Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetîm*, s. 19.

⁹⁸ Müellifi meçhul, *Vakf-ı Hamze ve Hişam*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 187/4, vr. 55b.

⁹⁹ (اياء) kelimesinin okunması ile ilgili farklı görüşler de vardır. Arapların bazıları (اياء) kelimesini (هريئة) (أردت) kelimesini (هردت) okudukları gibi (اياء) kelimesindeki (ا) hemze harfini de (هياك) şeklinde (ه) harfi ile okurlar (Enbarî, *el-Beyân*, I, 37; Müntecebüddin el-Hemdani (643/1245), *el-Ferîd fi'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, tahk.: Fehmi Hasan en-Nimr, Daru's-Sekafe, I-IV, Doha 1991, I, 179). Ancak bu okuma şekilleri çoğunluk tarafından itibar görmemiştir.

¹⁰⁰ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 63.

¹⁰¹ *Mukaddimetü't-tecvîd*, vr. 15b-16a.

zulacağı kuralı unutulmamalıdır.

(نستعين) kelimesindeki (ع) harfini (غ) harfine dönüştürerek (نستعين) şeklinde okunmaktan sakınmak gerekir. Ayrıca bu kelimeyi “nesteiiiiin” şeklinde okumak gerekirken, “nesteiyyyn” olarak, med harfini asli harflerden (ي) harfine dönüştürmek de doğru değildir.

2. Harekeyle İlgili Meseleler

Bu ayet-i kerimede de (كُنَّعِيد) ve (كُنَّسْتَعِين) şeklinde (ك) harfinin fethasını (ن) harfinin fethasına katarak okumak, çoğu kimsenin yaptığı yanlışlardandır. Bu şekilde okuyan kimsenin namazının bozulup bozulmayacağıyla ilgili hususlara ileride yer verilecektir. Bunun yanında kaynaklarda yer verilmemekle birlikte, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi hareketlerin birbirine katıldığı başka örnekler de mevcuttur. Özellikle günümüzde, kelimelerin aslından olmayan atıf vavlarının kendilerinden önce ve sonra gelen kelimelere katılarak sözgelimi “veiiyyâke” şeklindeki okuma örneklerine rastlamak da mümkündür. Atıf harflerinin kendilerinden sonraki kelimelere katılarak adeta o kelimelerin bir parçası gibi okunmaları, çoğu kimse tarafından yapılan yanlış okuma şeklidir. Bu harfleri kendilerinden önce veya sonra gelen kelimelere katarak oluşturulan yeni kelimeler; bazen anlamsız olmakta bazen de meramı ifadeden oldukça uzak manalar içermektedir. O nedenle okuyucuların bu hususa dikkat etmeleri gerekir.

Bu ayette harekeyle ilgili verilebilecek bir başka örnek; Temim, Esed, Kays ve Rabia kabilelerinin (نستعين) kelimesindeki (ن) harfinin fethasını kesre ile (نستعين) şeklinde okumalarıdır. Ancak, bu çoğunluğun itibar etmediği bir rivayettir.¹⁰²

3. Sükûnla İlgili Meseleler

Bazı okuyucular (نَعِيد) kelimesindeki (ع) harfinin sükûnuna fetha vererek (نَعِيد) şeklinde; aynı şekilde (نَسْتَعِين) kelimesindeki (س) harfinin sükûnunu da kesreyle (نَسْتَعِين) olarak yanlış okurlar. (ع) harfinde beyniyye sıfatı gereği sakin halinin az akıtılması gerekir. (س) harfinde ise rihvet¹⁰³ sıfatı olması nedeniyle sakin hali akıtıl-

¹⁰² el-Kurtubî, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed (671/1273), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru's-Şa'b, I-XX, Kahire 1372, I, 146.

¹⁰³ Harf sakin olarak telaffuz edilirken, mahreç bölgesine dayanmanın zayıf olması sebebiyle, sesin nefesle birlikte akmasına denir. bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s.

malıdır. Bunun yanında (نَسْتَعِينُ) kelimesindeki (س) harfinin sükûnu (ت) harfine katılarak (نَسْتَعِينُ) (nesttein) şeklindeki hatalı okumalardan da sakınmak gerekir.

4. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

Bazı okuyucular (اِيَّاكَ) kelimelerini (اِيَّاكَ) şeklinde (ي) harfindeki şeddeyi ihmal ederek yanlış okurlar. Bu şekilde okuyan kimsenin namazının bozulup bozulmayacağı ile ilgili konular fıkıhla ilgili meseleler başlığı altında incelenecektir. Bunun yanında (اِيَّاكَ) kelimelerini okurken bazı okuyucuların sanki yazımda (ن) harfi varmış gibi (اِيَّاكَ) şeklinde ğunneli idğam ile yanlış okudukları da gözlenmektedir.

5. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

Verş'den yapılan bir rivayette; (و) harfinin dammeden doğduğu göz önüne alınarak (نَعْبُدُ) kelimesinin dammesinden sonra bir (و) getirecek kadar (نَعْبُدُوْ) şeklinde okunabileceği ifade edilmektedir. Fakat bunun benzeri Kur'an'da yoktur. Bu, az kimse tarafından rivayet edilen şaz bir kıraattir. O nedenle insanlar namazlarda ve mescitlerde böyle okumamış, Mushaflara da bu şekilde yazılmamıştır.¹⁰⁴

Bazı okuyucular (نَسْتَعِينُ) kelimesindeki (ت) harfinin fethasını kendisinden sonra med harfi olan (ل) varmış gibi (نَسْتَاعِينُ) şeklinde hatalı okumaktadırlar.

6. Kelimeyle İlgili Meseleler

Bu ayette de daha önceki ayetlerde ifade edildiği gibi kelimeleri hecelere bölerek okuma yanlış yaygındır. (اِيَّاكَ - نَسْتَعِينُ - اِيَّاكَ - نَسْتَعِينُ - اِيَّاكَ - نَسْتَعِينُ) şeklinde, yazılış ve okunuş bakımından kulağa ve göze hoş gelmese de böyle okuyanların sayısı az değildir.

7. Vakıf ve Vasilla İlgili Meseleler

(اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) ayetinin sonunda yapılan vakıf, tam vakıftır. Çünkü Allah'ı övme ile ilgili söz burada sona ermektedir.¹⁰⁵

Bu ayetin son kelimesi kendisinden sonraki ilk ayete (نَسْتَعِينُ) (اِهْدِنَا) şeklinde; ayetin sonundaki (ن) harfinin dammesi, kendisin-

110; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müftid*, s. 6; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36.

¹⁰⁴ Mekki b. Ebû Talib, *el-Kesf*, I, 33.

¹⁰⁵ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 65.

den sonra gelen ilk kelimenin vasıl hemzesinden sonraki (هـ) harfi sakın kılınarak vasıl edilir.

8. Fıkıhla İlgili Meseleler

(إِيَّاكَ) kelimesini (إِيَّاكَ) şeklinde (ي) harfindeki şeddeyi ihmal ederek okuyan kişi, çoğunluğun tercih ettiği görüşe göre namazı bozulmaz.¹⁰⁶ Bu hususta mütekaddimûn ulemanın görüşü, Fatiha suresi müstesna olmak üzere şeddenin terkinden dolayı namazın bozulmayacağı yönündedir. Sonraki âlimlerden çoğunluğun görüşüne göre, şeddenin ihmalinden dolayı namaz bozulmaz.¹⁰⁷ Bu konuda yer verilen bir başka husus şudur: (إِيَّاكَ) kelimesindeki şedde kaldırılarak (إِيَّا) şeklinde okunduğunda mana değişmekte, güneş anlamına gelmekte; dolayısıyla güneşe ibadet ederiz gibi bir anlama dönüşmektedir. Ancak, kelimenin bu anlamı bazı dilciler ve çok az kimse tarafından bilinmektedir. Arz edilen gerekçelere binaen, bu şekilde okumak manayı bozsa da, sahih olan görüşe göre namaz bozulmaz.¹⁰⁸

Bir kimse (نَعْبُدُ) yerine (نَعْبُدُ) şeklinde (ب) harfini fetha ile okursa, öncekilerin görüşüne göre namazı bozulur. Sonraki âlimler ise bu konuda ihtilaf etmişler, içlerinden bir kısmı bozulmayacağı görüşündedir.¹⁰⁹ Ayrıca bu kelimeyi (نَعْبُدُ) yerine (ط) harfiyle (نَعْبَطُ) okuyan kimse, ayette yer alan kelimedenden farklı anlamda bir kelime türettiği ve mananın bozulmasına sebep olduğu için namazı da bozulur. Kaynaklarda kelimenin bu şekilde yanlış okunması, böyle okuyan kimsenin namazının kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili bir hüküm yoktur. Ancak günümüzde böyle okuyanlar mevcuttur. Böyle bir hükme; “mananın bozulması durumunda namazın da bozulacağı” genel kuralı işletilerek varılmıştır.

Bu ayeti okurken; (ك) harfinin fethasını (ن) harfinin fethasına katarak (كَنْعَبِدُ) ve (كَنْسْتَعِينُ) şeklinde okunmasıyla ilgili farklı iki görüş söz konusudur: Bir kısmına göre, bu şekilde birinci kelimenin son harfinin harekesini ikinci kelimenin başındaki harfe katarak yapılan okumayla, çoğu zaman manasız veya farklı anlamda bir kelime oluşacağı için, böyle okuyan kimsenin namazı bozulur. Bazısına göre ise bu şekilde okuma, yaygın yanlış olduğu için bundan insanların uzak olması mümkün değildir. Dolayısıyla bu

¹⁰⁶ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 45; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 590.

¹⁰⁷ el-Halebî, *Halebi kebir*, ss. 488-489.

¹⁰⁸ İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-kadir*, I, 281; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 590.

¹⁰⁹ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 590.

şekilde okuyan kimsenin namazı bozulmaz.¹¹⁰ *el-Fetava'l-Hindiyeye*'de "çoğunluğun görüşüne göre bozulur" kaydına da yer verilmektedir.¹¹¹ Ancak tecvid kurallarına riayet etme iddiasında olan kimseye bu tür yanlışları yapmak yakışmaz.

el-Halebî, hareketleri birbirine katarak okuyan kimselerle ilgili bazı alimlerin görüşleri hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: Nazmı oluşturan parçalar ifadeye uygun şekilde dizildiklerinde mana oluşur. (اِيا) tek başına (كعبد) de tek başına bir mana ifade etmez. Buradaki ihtilaf, (اِيا) gibi manaya uygun şekilde sekte yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Şayet okuyucu, (ك) harfinin ikinci kelimeye değil de birinci kelimeye ait olduğunu bilir ve dilini düzeltmek ve doğrusunu okumak için çalışırsa namazı bozulmaz. Çünkü vasil, manada değil nazımda vaki olmaktadır. Ancak bir kişi (ك) harfi ikinci kelimeye aittir ve Kur'an'daki yazım şekli de böyledir şeklinde bir inanca sahipse, o zaman namazı bozulur. Çünkü istenilen şeye göre okuduğu, Kur'an'da yoktur.¹¹² Ayrıca bu kelimedeki yer verilen bir diğer husus; bir kişi (اِياك) kelimesindeki fethayı (اِياك) şeklinde kesreyle okursa, bu kimsenin namazının bozulmayacağı¹¹³ yönündedir.

E. Beşinci Ayet

اهدنا الصراط المستقيم

1. Harfle İlgili Meseleler

Bu ayette bazı okuyucuların yaptığı üzere, (اهدنا) kelimesindeki hemzenin ince okunması gerektiği halde "ihdinâ" şeklinde kalın olarak telaffuz edilmesinden sakınılmalıdır.¹¹⁴ (هـ) harfi, yerinden ve sıfatlarına uygun okunmadığında (ح) veya (خ) harflerine dönüşür. Bu durumda kelimenin (اِهْدِنَا) veya (اِهْدِنَا) şeklinde okunması yanlıştır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir'in (120/738) ravisi Kunbül (291/903) ile Ya'kub'un (205/820) ravisi Ruveys (238/852), (صراط) kelimesinden türemiş olması nedeniyle (صراط) kelimesindeki (ص) harfini, aslına itibar ederek (س) ile okumuşlardır. Hamze'nin (156/775) ravisi Halef (229/843) ise, (ص) harfini (ز) harfine mez-

¹¹⁰ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 42; *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 79.

¹¹¹ *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 81.

¹¹² el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 481; benzer görüşlere İbn Abidin de yer vermektedir, İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 591.

¹¹³ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 46; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 590.

¹¹⁴ Cezerî, *Mukaddime*, s. 152.

cederek işmam¹¹⁵ ile okur. Diğer ravisi Hallad (220/835), sadece Fatiha'da bulunan (صراط) kelimelerindeki (ص) harflerini (س) ile okur,¹¹⁶ diğer kıraat imamları (صراط) şeklinde (ص) harfi ile okurlar.¹¹⁷

Said b. Mansûr (227/842), İbn Abbas'tan (68/687) yaptığı nakilde Fatiha sûresindeki (ص) harflerinin (س) ile okunabileceğine dair rivayette bulunmaktadır. Ancak yine kendisi bu hadisin senedinin zayıf olduğuna işaret etmektedir.¹¹⁸

Mekkî b. Ebu Talib (437/845), (ص) harfinin (س) harfine dönüştürülmesi ve (ص) harfini (ز) harfine katarak işmam ile okunması ile ilgili değerlendirmelerinin ardından Arapların; (ط), (ق), (غ) ve (خ) harflerinden sonra gelen (ص) harflerini, telaffuzunun zorluğundan dolayı (س) harfine dönüştürerek okudukları görüşüne yer vermektedir.¹¹⁹

el-Vahidî (468/1075) bu konuyu şöyle yorumlamaktadır: (ص) harfini (س) harfine dönüştürerek okuyan aslına uygun okumaktadır. Bunun yanında (ص) harfinde, (ط) harfinde olduğu gibi ıtbak¹²⁰ sıfatı bulunmaktadır. Ancak (ص) harfini (س) harfine yaklaştırarak okuyan kimse dilini aşağıya doğru indirerek okuyacağından¹²¹ bu okuyuş kulağa hoş gelecektir. (ص) harfini (ز) harfine

¹¹⁵ Burada, bir harfin diğer harfe karıştırılmasından elde edilen yeni harf anlamındadır.

¹¹⁶ Hallad (220/835), Fatiha sûresinin dışındaki (صراط) kelimelerini (ص) harfi ile okur, İbn Kasih, Ebu'l-Beka Nureddin b. Osman (801/1399), *Siracü'l-karî'l-mubtedî ve tezkarü'l-mukrû'l-müntehi*, el-Matbaatü'l-Behiyye, Mısır 1321, s. 31.

¹¹⁷ es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm*, I, 82; Cezerî, *en-Neşr*, vr. 114a; el-Caberî, *Cemile*, vr. 30a; Cezerî, *Tahbîr*, vr. 14a ed-Dimyati, *İthaf*, s. 151; el-Malîkî, Hişam b. Muhammed (1148/1735?), *Temrînü't-talebeti'l-berarati'l-hiyara fi vücûhi'l-kıraati'l-eimmeti'l-aşera*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 191/5, vr. 71b; el-Amasî, Yusuf Efendizade Abdullah Hilmi, (1167/1754), *el-İtilâf fi vücûhi'l-ihtilâf*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 208/2, 17a.

¹¹⁸ Said b. Mansûr (227/842), *Sünen*, Daru'l-Asîmi, I-V, Riyad 1414, II, 532.

¹¹⁹ Mekkî b. Ebû Talib, *el-Keşf*, I, 35.

¹²⁰ **İtbak**: Dilin üst damağa yapışması ve dil kökünün de üst damağa kalkmasına denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹²¹ (س) harfinde (ص) harfinde dilin yukarıya kaldırılmasını gerektiren ıtbak sıfatının zıddı olan **infıtah** sıfatı bulunmaktadır. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.;

katarak işmam ile okuyan kimse ise (ط) harfindeki cehr¹²² sıfatına benzetinceye kadar (س) harfini (ز) harfi ile değiştirmektedir. Arapların (صقر) kelimesini (زقر) okumaları buna delil olarak getirilir.¹²³

el-Ca'berî (732/1333), Medine, Kufe, Basra, Şam ve Bağdat'ta Kur'an yazanlar buradaki harfi (ص) olarak yazmışlardır. Dolayısıyla şehirlerde yazılan Mushaflarda (صراط) kelimesindeki (ص) harfi üzerinde icma olduğu görüşüne yer vermektedir.¹²⁴

(صراط) kelimesindeki (س) harfinin (ص) harfine dönüştürülmesi ile ilgili bir diğer görüş şöyledir: (صراط) kelimesinin aslı (سراط) dır. Her iki harfte de itbak sıfatı olması nedeniyle (ط) harfi ile uyum sağlaması için (ص) harfi (س) harfine dönüştürülmüştür.¹²⁵ Bir başka görüş de (صراط) kelimesinin Rumca (سراط) kelimesinden Arapçaya geçtiği şeklindedir.¹²⁶

Bunun yanında (صراط) kelimesindeki (ط) harfini (ت) harfine dönüştürerek kelimeyi (الصرات) veya (د) harfi ile (الصراد) şeklinde okumak yanlıştır.

(المستقيم) kelimesindeki (م) harfini ince okumaya dikkat etmek gerekir. Bazı okuyucular Arapçada "ü" sesi yoktur -ki, doğrudur- düşünceyi (م) harfinin dammesini "mu" şeklinde kalın okurlar.¹²⁷ Dolayısıyla bunun ardından gelen (س) harfinin sükûnu da (ص) harfine dönüştürülerek (مُصن) şeklinde hatalı bir şekilde kalın

Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfîd*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹²² **Cehr**: Harfi harekeli olarak telaffuz ederken mahrece dayanmanın kuvvetli olması sebebiyle, nefesin tamamının veya çoğunun hapsolarak sesin net olarak çıkmasına denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskin, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfîd*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹²³ el-Vahidi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed (468/1075), *el-Vesit fi tefsiri'l-Kur'an'l-mecid*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1994, I, 68. Mekki b. Ebü Talib'in de bu mealde ifadelere yer verdiğini görmekteyiz. Mekki b. Ebü Talib, *el-Keşf*, I, 34.

¹²⁴ el-Caberî, *Cemile*, vr. 30a.

¹²⁵ Enbarî, *el-Beyân*, I, 38; Beydavî, *Envâr*, I, 73; Tahir b. Aşûr (1394/1973), *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Daru't-Tunusiye, I-XXX, Tunus 1984, I, 190.

¹²⁶ el-Kurtubî, *el-Câmi*, I, 148.

¹²⁷ Arapçada harflerin damme hallerinin telaffuzunda "ü" sesinin verilmediği bir gerçektir. Kalın harfler damme halinde "u" sesi ile okunur. Bu da herkesçe bilinmektedir. Ancak ince harfler dammeyle "u" sesi ile okunduğunda ince harfle kalın harfi birbirinden ayırt etmek mümkün değildir. Dolayısıyla ince harfler "u" sesi ile "ü" sesi arasında erbabınca gösterilip belirlenen bir sesle okunabilir.

okunmaktadır. Bu nedenle (المستقيم) kelimesindeki (م) harfinde olduğu gibi, (س) harfinde de ince okumaya dikkat etmek gerekir.¹²⁸ (س) harfindeki istifale¹²⁹ ve infitah¹³⁰ sıfatları olmazsa (ص) harfine dönüşür. Bunun zıddı olarak (ص) harfi de isti'la¹³¹ ve itbak sıfatları olmadığına (س) harfine dönüşür.¹³²

(المستقيم) kelimesindeki (ت) harfini (ط) harfini andırır tarzda “müstakim” şeklinde okumak yanlıştır. (ت) harfi ince harflerendir. Dolayısıyla okuyucu bu harfi fetha pozisyonunda “a” sesi ile değil “e” sesi ile “müstekim” şeklinde okumalıdır.

(المستقيم) kelimesindeki kalın olan (ق) harfini çoğu kimse ince okumakta veya harfin doğrultusunu değiştirip birkaç ses vererek yanlış okumaktadır. Kalın olan bu harfin ince okunmasıyla ilgili yapılan yanlış konusunda şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: (ق) harfi harekeli halde mahreç bölgesine kuvvetle dayanma nedeniyle cehr, bunun yanında şiddet, istila, infitah, tefhim¹³³ ve kalkale¹³⁴ sıfatlarına sahiptir. Bunlar, lazımi (harften ayrılmayan) sıfatlardır. Bu sıfatlardan birinin eksik olması (ق) harfinin özelliklerinden birinin kaybolması demektir. Dolayısıyla böyle bir harfe (ق) harfi denilemez. (المستقيم) kelimesindeki (ق) harfini doğru okuyabilmek için kesre halindeki cehr sıfatının yanında

¹²⁸ Cezerî, *Mukaddime*, s. 152.

¹²⁹ **İstifale:** Dilin aşağıya doğru inmesi durumuna denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹³⁰ **İnfitah:** Dilin damaktan ayrılmasına denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹³¹ **İsti'la:** Dilin üst damağa yükselmesine denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹³² Muhammed el-Kazifi el-Halebi, *el-Fevâidü's-seriyye fi şerhi'l-Cezeriyye*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 193/1 vr. 28a.

¹³³ **Tefhim:** Harfi kalın okumaya denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

¹³⁴ **Kalkale:** Kuvvetli bir ses iştilinceye kadar mahrecin kimildatılmasına denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezerî*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezerî*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

diğer sıfatlarını da vermek gerekir. Burada kalkale sıfatı ile ilgili de birkaç söz söylemek yerinde olacaktır. Kalkale sıfatı, harfler sakın olarak telaffuz edilirken ortaya çıkan bir sıfat olarak tanıtlır. Ancak bu sıfat, bulunduğu harflerde sakın halde tam belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına karşılık, harekeli hallerde de patlamalı bir sesle okumayı gerektirmesi bakımından var olan bir sıfattır.¹³⁵ Bu nedenle bazı okuyucuların (ق) harfindeki bu sıfatı tamamıyla ortadan kaldırarak, Türkçedeki değersiz, bayağı, basit anlamına gelen “kıytırık”¹³⁶ kelimesindeki “kı” sesine benzer bir biçimde “müstekım” şeklinde okumaları yanlıştır.

(المستقیم) kelimesindeki (ق) harfinin telaffuzunda, harfin doğrultusunu değiştirip birkaç ses vererek “müstekuııym” şeklinde yanlış okumaktan da sakınmak gerekir. Bu okuma da yaygın bir yanlıştır. Bu durum, (ق) harfinin kalın yapılması düşüncesi ile dudakların toplanması sonra da uygunsuz bir şekilde yayılmasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki dudaklar sadece (ج) harfi ile dammede toplanır. Ancak çoğu kimse yapılmaması gerektiği halde (ق) gibi kalın harfleri çıkarmak için dudaklarını toplayarak hatalı bir şekilde okumaktadır. Ayrıca bu kelime “müstekiııııı” şeklinde okunması gerekirken, “müstekiııııııı” şeklinde med harfinin asli harflerden (ي) harfine dönüştürülerek okunması da doğru değildir.

2. Harekeyle İlgili Meseleler

(الهدينا) kelimesindeki hemzenin kesresine dikkat etmek gerekir. Bazı okuyucuların yaptığı gibi (الهدينا) fetha veya (الهدينا) dammeyle okumaktan sakınmak gerekir.

Bu ayette, bazı okuyucular gibi (الصراط) kelimesindeki (ص) harfinin kesresini kalın yapmak için dudakların toplanarak “es-Surâta” şeklinde damme ile okunması yanlıştır. Bu tür yanlışların sebebi, daha önce değinildiği gibi harfi kalın yapma düşüncesidir. (ص) harfi kalın okunması için, mahreç ve sıfatlarına göre telaffuz edilmesi yeterlidir. Buna benzer bir yanlış da (الصراط) kelimesindeki (ر) harfinde, yine harfi kalın yapma düşüncesi ile “es-Sıruâta” şeklinde yapılmaktadır.

Harekelerde yapılan bir diğer yanlış; vasıl durumunda bu

¹³⁵ Kalkale harfleri harekeli okunurken, mahrece itimadın kuvvetli olmasını gerektiren cehr sıfatları vardır.

¹³⁶ Argo ve kaba kelimeyi vermek zorunda kaldığımızdan dolayı özür dileriz.

ayetin sonu ile sonraki ayetin başındaki kelimeleri birbirine katarak olmaktadır. Çoğu kimse tarafından yapılan bu hata, المستقيم (صراط) kelimesindeki (ص) harfinin fethası, sonraki ayetin başındaki (صراط) kelimesindeki (ص) harfinin kesresine katılarak (مَصْرَاطٌ) şeklinde yapılmaktadır.

Hasan-i Basrî (110/728) (اهدنا صراطًا مستقيماً) şeklinde kelimelerin başındaki lam-ı tarifleri (ال) takılarını kaldırarak tenvin ve nasb ile okumuştur.¹³⁷ Bu okuma şekli yaygın bir kıraat değildir. Bu ayette itibar edilen kıraat şekilleri sadece (ص) harfinin (س) veya (ص) ile (ز) arasındaki (işmam) okunuşundan ibarettir.¹³⁸ Bunun dışındakiler şaz kıraat olarak kabul edilir. Dolayısıyla okuyucuların bunları göz önünde bulundurması gerekir.

3. Sükûnla İlgili Meseleler

Bazı okuyucuların yaptığı gibi (هـ) harfinin sükûnuna aşırı yüklenerek kalkale yapmak doğru değildir. Çok hızlı okuyarak (اهدنا) şeklinde kesre hareke vermek de yanlıştır.¹³⁹ Ayrıca sükûnu tamamıyla ortadan kaldırarak (هـ) harfi yokmuş gibi (إدنا) şeklinde okumaktan da sakınmak gerekir.

(المستقيم) kelimesindeki (س) harfinin sükûnuna dikkat etmek lazımdır. Bazı okuyucular (س) harfinin sükûn halindeki rihvet ve safir¹⁴⁰ sıfatlarını göstermeyerek (المُسْتَقِيم) şeklinde bu harfe damme hareke vererek yanlış okumaktadırlar.

4. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

(اهدنا) kelimesini okurken (هـ) harfinde şedde varmış gibi (اهدنا) şeklinde okumak yanlıştır. Az da olsa bazı okuyucuların yaptığı gibi (اهدنا الصراط) ayetinde (ل) harfini sakın kılarak, (اهدنا الصراط) şeklinde okumaktan sakınmak gerekir. Bunun yanında bazı okuyucular (الصراط) kelimesindeki (ل) takısını ve (ص) harfinin şeddesindeki sükûn halini ihmal ederek (اهدن صراط) şeklinde yanlış okumaktadırlar. Bu yanlışla, şeddenin sakın halindeki (ص) harfi okunmadığı için, Fatiha'dan bir harf eksik okunmaktadır.

¹³⁷ ed-Dimyati, *İthaf*, s. 151.

¹³⁸ Mekki b. Ebû Talib, *el-İbane*, s. 88.

¹³⁹ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 64.

¹⁴⁰ **Safir:** Harf telaffuz edilirken, kuş ve ıslık sesini andıran bir sesin çıkmasına denir. Bk. Taşköprüzade, *Şerh-ü Cezeri*, s. 22; Birgivi, *Dürr-i yetim*, s.3; Mağnisi, *Terceme-i Cezeri*, s. 110 vd.; Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 8 vd.; Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 39 vd.; Şeyhzade, *el-Virdü'l-müfid*, s. 6 vd.; Karakılıç, *Tecvid*, s. 36 vd.

(المستقيم) kelimesindeki (س) harfinin sükûnunu veya (ت) harfinin fethasını şeddeli yaparak (المُسْتَقِيم) veya (المُسْتَقِيم) şeklinde yanlış okumamak gerekir.

5. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

Bu ayetteki (اهْدِنَا) kelimesi kendinden sonra gelen kelimeye katılmaktadır. Dolayısıyla buradaki elifin vasıldan dolayı kendinden önceki (ن) harfini uzatabilme imkânı yoktur. O nedenle bazı okuyucuların yaptığı gibi “ihdinaa’s-sırâta” şeklindeki bir okuma yanlıştır.

(الصراط) kelimesindeki (ر) harfinin kalınlığını iyice gösterme gayreti ile bu harfi “es-Sıraaata” şeklinde bir eliften fazla uzatmak doğru değildir.

Bazı okuyucular (المستقيم) kelimesindeki (ت) harfini, herhalde kendisinden sonra gelen (ق) harfinin telaffuzundaki zorluğundan dolayı, “a” veya “e” sesiyle “el-müstaakim” veya “el-Müsteekim” şeklinde uzatarak yanlış okumaktadırlar.

6. Kelimeyle İlgili Meseleler

Bu ayette de güzel okuma adına ayet (إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ - رَا - ط ال - ص) şeklinde anlamsız bir biçimde hecelere bölünerek okunur. Okuyucuların bu tür yanlışlardan sakınmaları gerekir. Bu okumada anlam ifade edecek tek bir kelime yoktur. Dolayısıyla böyle bir okuma, kıraat ve tecvit ilmi açısından doğru değildir.

7. Vakıf ve Vasıla İlgili Meseleler

Bu ayetin sonunda yapılan vakıf, vakf-ı hasendir. Çünkü kelam tamam olmakla birlikte, sonraki ayetin ilk kelimesi olan (صراط) lafzı, bu ayetteki (الصراط) kelimesinden bedel olduğu için lafiz yönünden kendinden sonrasıyla ilgisi devam etmektedir.

Vasıl durumunda bu ayetin sonu (المستقيم) kelimesindeki (م) harfinin fethası, sonraki ayetin başındaki (ص) harfinin kesresine katılarak okunur. Daha önce ifade edildiği gibi vasıl durumunda kelimeleri birbirine katarak (مَصْرَاط) şeklinde okumaktan sakınmak gerekir. Bir kişi bu yanlışla düşmemek için, (صراط) kelimesindeki (ص) harfinin kesresine az da olsa vurgu yaparak okmalıdır.

8. Fıkıhla İlgili Meseleler

(الصراط) kelimesini (الصرا ت) şeklinde (ط) harfi yerine (ت) harfiyle okuyan kimsenin kıraati hiçbir mana ifade etmediği için namazı bozulur.¹⁴¹

Bir kimse (اهدنا الصراط) ayetini, (اهدنا الصراط) şeklinde (ل) harfini sakın telaffuz ederek okursa mana değişmediği için namazı bozulmaz.¹⁴²

(الصراط) kelimesindeki (ال) takısını ve (ص) harfinin şeddesindeki sükûn halini (إِهْدِنَا صِرَاطَ) şeklinde okuyan kimse; şeddenin sakın halindeki (ص) harfini ihmal ettiği için, Fatiha'dan “bir harf eksik okunduğunda namazın bozulacağı” görüşünü ifade edenler nezdinde namazı bozulabilir. Her hâlükârda bu yanlıştan sakınmak gerekir.

(المستقيم) kelimesinin sonundaki (م) harfini (المستقين) şeklinde (ن) harfine dönüştürerek okuyan kimseye uyulmaz.¹⁴³ Yani bu şekilde okuyan kişinin imamlığı caiz değildir.

F. Altıncı Ayet

صراط الذين انعمت عليهم

1. Harfle İlgili Meseleler

Bu ayetin (صراط) kelimesindeki harflerle ilgili bilgilere, bundan önceki ayette yer verilmişti. Bundan sonra gelen (الذين) kelimesindeki (ذ) harfini bazı okuyucuların yaptığı gibi, (ز) veya (ظ) harflerinden biri ile (الذين) veya (الظين) şeklinde okumak yanlıştır.

(اهدنا) kelimesindeki (أ) harfinin aksine, انعمت kelimesindeki (أ) harfinin isbatına dikkat etmek gerekir.¹⁴⁴ Çünkü buradaki hemze, hemze-i kat'idir.¹⁴⁵ Ayrıca bu kelimedeki (ذ) harfini (ت) harfine dönüştürerek (أهتينا) veya (ط) harfi ile (أهطنا) şeklinde okumaktan da sakınmak gerekir.

Bunun yanında (انعمت) kelimesindeki (ع) harfini (أ) harfine dönüştürerek (أنعمت) şeklinde okumak doğru değildir. Bu çok yaygın bir yanlıştır. Bu kelimedeki (ت) harfini (ذ) harfi ile (انعمذ) şeklinde okumak da yanlıştır.

¹⁴¹ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 43; el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 490.

¹⁴² el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 489; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, I, 591.

¹⁴³ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 45.

¹⁴⁴ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 64.

¹⁴⁵ Buradaki hemze, vasıl edilerek okunduğunda kıraat geçersiz olur. Ali es-Sağîr, *es-Savtû'l-lüğaviyye*, s. 137.

Bazı okuyucuların yaptığı gibi (عليهم) kelimesindeki (ع) harfini (إ) olarak (الْيَهُم) şeklinde okumak hatalıdır. (ع) harfinin zorluğundan dolayı bu şekilde yanlış okuyanların sayısı hiç de az değildir. (عليهم) kelimesindeki (ه) harfini okurken de dikkat etmek gerekir.¹⁴⁶ (ه) aslı harfler içinde sıfatları en zayıf olan harftir. O nedenle okuyucular çoğunlukla bu harfi ihmal ederek okurlar.¹⁴⁷

2. Harekeyle İlgili Meseleler

Bu ayette harekeyle ilgili yapılan en yaygın yanlış; (الْغَمَّتْ) kelimesinin sonundaki (ت) harfini, ondan sonra gelen (عَلَيْهِمْ) kelimesindeki (ع) harfine katarak (تَعَلَيْهِمْ) şeklinde yapılmaktadır. Bu durumda okunan iki kelime; (الْعَمَّ - تَعَلَيْهِمْ) şeklinde anlamsız veya ifade edilmek istenen şeyden farklı bir anlam ihtiva eden kelimeler haline dönüşmektedir. Bu yanlıştan kurtulmanın yolu; (الْغَمَّتْ) kelimesinden sonra gelen (عَلَيْهِمْ) kelimesindeki (ع) harfine vurgu yapmakla mümkündür.

(عليهم) kelimesindeki (ه) harfinin harekesi damme veya kesreyle okunabilir. Hamze ve Ya'kub, (ه) harfini damme ile okurlar. Çünkü (ه) harfinde sıfatların en zayıfı olan hafa¹⁴⁸ vardır.¹⁴⁹ Diğerleri kesreyle okurlar. İbn Kesir ve Ebu Cafer (132/749) vasıl halinde (م) harfini damme ve cem-i vavı ile lafzın aslını göz önüne alarak (عليهموا) şeklinde okurlar. Vakıf durumunda sükün üzere okuma konusunda icma vardır. Çünkü vakıf, tahfif yeridir.¹⁵⁰

(عليهم) kelimesi (ه) harfinin kesri, (ي) harfinin isbatı ve (م) harfinin kesri ile (عليهمي) şeklinde de okunur. Çünkü (م) harfi (ه) harfine uygunluk sağlaması için kesre yapılmıştır. Kendisinden öncesi kesre ve sükün olduğundan aslı (و) olan harf de (ي) harfine dönüştürülmüştür.¹⁵¹ Ancak bu okuyuş şekilleri Kıraat-ı Aşere'nin dışındaki imamlar tarafından rivayet edilmektedir.¹⁵²

¹⁴⁶ Cezerî, *Mukaddime*, s. 153.

¹⁴⁷ Bu harfin okunuşundaki yaygın yanlışlardan biri de Haşr süresinin son ayetlerinin okunuşunda "Hüve'l-lahü" yerine "Üve'l-lahü" şeklinde okunarak yapılmaktadır.

¹⁴⁸ **Hafa:** Kendisinden önceki harfe katılırken harfin sesinin gizli olmasına denir. Bk. Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri*, s. 239-240.

¹⁴⁹ Mekkî b. Ebû Talib, *el-İbane*, s. 88; ed-Dimyati, *İthaf*, s. 151.

¹⁵⁰ Mekkî b. Ebû Talib, *el-İbane*, s. 88-89; a.mlf., *el-Keşf*, I, 35-41; ed-Dimyati, *İthaf*, s. 152.

¹⁵¹ Enbarî, *el-Beyân*, I, 40.

¹⁵² Mekkî b. Ebû Talib, *el-İbane*, s. 88-89.

3. Sükûnla İlgili Meseleler

(أَنْعَمْتَ) kelimesindeki (ن) ve (م) harflerinin sükûnlarına dikkat etmek gerekir.¹⁵³ Sükûnları tamamlamayıp akıtarak (أَنْعَمْتَ) şeklinde hareke vermektен veya sükûnlara aşırı yüklenip “en-**ne** am-**me** te” şeklinde şedde ve sekte yaparak okumaktan sakınılmalıdır.¹⁵⁴

(عَلَيْهِمْ) kelimesini okurken (ي) harfinin sükûnuna dikkat etmek ve medd-i tabîi varmış gibi uzatarak okumaktan sakınmak gerekir.¹⁵⁵ Ayrıca bu kelimedeki (هـ) harfinin sükûnuna da dikkat etmek gerekir.¹⁵⁶ Bazı okuyucular bu harfi neredeyse “yok” derecesinde zayıf okurlar. Bazıları (هـ) harfini ihmal edip, ondan sonra gelen (ي) harfinin sükûnuna kesre vererek (عَلَيْمٌ) ya da şeddeli ve yine kesreyle (عَلِيمٌ) şeklinde yanlış okurlar. Her iki durumda da ayetten bir harf eksiltildiği, bir harfin sükûnuna hareke verildiği ya da sakin harfin şeddeyle okunduğu göz önüne alındığında; Fatiha suresinden bazı harflerin eksiltilmesi veya ilave edilmesi gibi bir yanlış yapıldığı aşikârdır.

4. İrapla İlgili Meseleler

Bu ayetteki (صراط) kelimesi, bir önceki ayette geçen (صراط) kelimesinden bedel olduğu için, birinci kelimedeki olduğu gibi bu kelimedeki (ط) harfi de fetha ile okunur.¹⁵⁷

5. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

(الذِينَ) kelimesindeki (ذ) harfinin şeddesini ihmal ederek (الذِين) şeklinde fetha ile okumak yanlıştır.¹⁵⁸ Burada idğam-ı misleyn bila ğunne olduğu için tutulma süresi yoktur ancak (ذ) harfinin sakin halinde beyniyye sıfatı olduğundan az akıtılması gerekir. Dolayısıyla bu kelime (ذ) harfinin sükûnu az akıtıldıktan sonra harekeli halinde ses biraz yükseltilerek açık bir şekilde okunur.¹⁵⁹

Bazı okuyucular herhalde (ع) harfinin telaffuzunun zorluğun-

¹⁵³ Cezerî, *en-Neşr*, no: 195/2, vr. 114a; Cezerî, *Tahbîr*, no: 180/1, vr. 14a; el-Kazîfî, *el-Fevâidü's-seriyye*, vr. 31a.

¹⁵⁴ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 56, 64.

¹⁵⁵ *Aynı eser*, s. 62.

¹⁵⁶ Cezerî, *Mukaddime*, s. 153.

¹⁵⁷ Enbarî, *el-Beyân*, I, 39.

¹⁵⁸ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 64.

¹⁵⁹ (ذ) harfinin harekeli halindeki cehr sıfatı, bu şekilde okumayı gerekli kılmaktadır.

dan dolayı (الْغَمَّتْ) kelimesindeki (ن) harfinin sükûnuna dikkat etmeyerek (الْغَمَّتْ) şeklinde şedde ve fetha vererek yanlış okumaktadırlar. Yine bu kelimedeki (م) harfinin sükûnuna dikkat etmeyerek kesreyle (الْغَمَّتْ) şeklinde okumak da yanlıştır.

6. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

(صراط) kelimesindeki (ط) harfini medd-i tabiî gibi uzatmaktan kaçınmak gerekir.¹⁶⁰ Bazı okuyucular (ط) harfini kalın yapmak için “sırâtaaallezine” şeklinde yanlış okumaktadırlar.

(عليهم) kelimesindeki (ل) harfinin fethasını, kendisinden sonra bir (ل) varmış gibi “alaaayhim” veya “aleeeyhim” şeklinde uzatarak okumak doğru değildir.¹⁶¹ Bu yanlış, iki sebepten olabilir: Birincisi, (ي) harfinin sükûnu ve (ل) harfinin fethasından sonra bir eliften fazla uzatmayı gerekli kılabilecek sebep-i medden sükûn gelmiş gibi medd-i lîn yapmaktır. İkincisi çenenin, ince harflerde olması gerekenden daha fazla açılmasından kaynaklanmaktadır. Buna feth-i şedid¹⁶² denir ki, yaygın bir yanlıştır. Doğrusu ise çenenin, feth-i mutevessit¹⁶³ şeklinde açılmasıdır.¹⁶⁴

7. Kelimeyle İlgili Meseleler

Bu ayet de (ص - را - ط - ل - ذ - ي - ن - ن - أن - عم - ت - ع - لي - هم) şeklinde bazı okuyucular tarafından hecelenerek okunmaktadır. Özellikle Türk okuyucular arasında yaygın olan bu tarz yanlış okumanın giderilmesi konusunda dikkat edilmesi gerekir.

Kur’an’ın tilaveti ile ilgili sahabenin bir kısmı, Hz. Osman (35/657) mushafından farklı olarak bazı kelimelerde ziyade, benzer veya takdim-tehir yaparak okumuşlardır. Bu ayeti kerimeyi de (صراط من انعمت عليهم) şeklinde (الذنين) kelimesinin yerine (من) getirerek okudukları¹⁶⁵ rivayet edilmektedir. Ancak bu tür farklı okumalar, Hz. Osman’ın cem’ ettirdiği Kur’an’a göre farklılık arz ettiğinden dolayı itibar görmemiştir.

¹⁶⁰ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 64.

¹⁶¹ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 67-68.

¹⁶² Çenenin olması gerekenden çok açılmasına denir.

¹⁶³ Çenenin orta/normal şekilde açılmasına denir. Fethi şedid ve Feth-i mütevessit kavramları için bk. Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 67-68; Ali Osman Yüksel, *Ibn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, MÜİF yay., İstanbul 1996, s. 384.

¹⁶⁴ Kur’an’ın doğru okunmasındaki en önemli unsurlardan biri de çenedir. Dolayısıyla ince ve kalın harflerde çenenin gereği gibi kullanılması doğru okuma bakımından oldukça önemlidir.

¹⁶⁵ el-Makdisî, *el-Mürşid*, s. 111.

8. Vakıfla İlgili Meseleler

Ayet sonu olarak kabul edildiği için (انعمت عليهم) kelimesinin sonunda vakf edilebilir. Burada durulduğunda, kendisinden sonrası bakımından sıfat veya bedel olarak bağlantı vardır. Ancak kendisinden sonra gelen (غير المغضوب) ayeti, ayet başı olarak kabul edildiği için burada durulmasında bir beis yoktur.¹⁶⁶

G. Yedinci Ayet

غير المغضوب عليهم ولا الضالين

1. Harfle İlgili Meseleler

Bu ayette (غير) kelimesindeki (ي) harfinin sükûnuna dikkat etmek gerekir. Çoğu okuyucu, (غ) harfini kalın yapma gayretiyle bu harfe yüklenmekte ve ondan sonra gelen (ي) harfini de kalın okumaktadır.

(غير) kelimesindeki (غ) harfinin kalınlığına ve (المغضوب) kelimesindeki (م) harfinin inceliğine dikkat etmek gerekir.¹⁶⁷ (م) harfinden sonra gelen (غ) harfini kalın yapmak için “mağdûbi” şeklinde (م) harfi de kalın yapılmamalıdır. Bazı okuyucular (المغضوب) kelimesindeki (غ) harfini; (غ) ile (خ) arasında bir harf gibi yazımı mümkün olmayacak ölçüde yanlış okumaktadırlar. Aynı mahreç bölgesinden çıkarılan bu harfler, sıfatlarına dikkat edilerek birbirlerine karıştırılmamalıdır.

Fatiha suresinin son ayetinde iki kelimedede yer alan (ض) harfi, telaffuzu en zor olan harflerendir. O nedenle bu harfle ilgili biraz bilgi verilmesi faydalı olacaktır. (ض) harfinin çıkış yeri, dilin sağ veya sol veya her iki tarafı ile onun karşısındaki üst azı dişleridir. Bu mahreçten (ض) harfini çıkarmanın yolu; alt çene kalın harflerdeki ölçüye göre açılır, dilin kökü¹⁶⁸ ve ortası¹⁶⁹ üst damağa yükseltilip ağza gelen hava hapsedilerek ses kalınlaştırılır. Bu esnada dilin sağ veya sol veya her iki yanı üst azı dişlerine dayatılır ve dilin yan tarafı/ tarafları ucuna yakın yerine gelinceye kadar¹⁷⁰ özellikle sakın olarak telaffuz edilirken nefes sesle birlikte akıtılarak¹⁷¹ okunur.¹⁷²

¹⁶⁶ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 64–65.

¹⁶⁷ Aynı eser, s. 64.

¹⁶⁸ İsti'la sıfatı olması nedeniyle.

¹⁶⁹ İtbak sıfatı olması nedeniyle.

¹⁷⁰ İstitâle sıfatı olması nedeniyle.

¹⁷¹ Rihvet sıfatı olması nedeniyle.

¹⁷² Eskicizade, *Terceme-i dürr-i yetim*, s. 4.

(ض) harfi bazen telaffuzundaki zorluğundan dolayı (ظ) harfi ile birbirine karıştırılabilir. Bu iki harfi birbirinden ayıran özellik (ض) harfindeki istitale¹⁷³ sıfatıdır.¹⁷⁴ Ancak bazı okuyucuların (ض) harfini (ط) harfi ile karıştırmaları hayret verici bir şeydir. Hâlbuki (ض) harfinde rihvet (ط) harfinde ise şiddet sıfatı vardır. Bunun yanında (ض) harfinde istitale sıfatı olması nedeniyle de bu harfler birbirinden ayrılırlar. Ayrıca (ض) harfinde az da olsa tefeşşi¹⁷⁵ sıfatı da vardır. Bu nedenle (ض) harfi telaffuz edilirken ses yayılır. Bütün bu özellikleri itibariyle (ض) harfi (ط) harfinden ayrılır.¹⁷⁶

Okuyucular Fatıha suresinin son ayetindeki (ض) harflerini farklı şekilde telaffuz ederler. Bazıları mahrecinden çıkaramayıp (ط) harfi şeklinde okur. Bundan başka şekilde okumaya da güç yetiremez. Mısırlıların çoğunluğu ile aslı Arap olan bazı kimseler böyle okurlar. Bazısı da tam bir (ظ) harfi olarak okur. (ض) harfi cehr, istila, itbak, rihvet ve diğer sıfatları itibariyle (ظ) harfi ile müşterek sıfatlara sahiptir. Ancak (ض) harfinde fazladan olarak istitale sıfatı vardır. Şayet (ظ) harfinde de bu sıfat olsa, iki harf

¹⁷³ **İstitalle:** Sadece “dad” harfine mahsus bir sıfattır. Bu harfin telaffuzunda, dilin yanlarıyla üst azı dişlerine temas ederek oluşturulan sesin, “lam” harfinin mahrecine kadar uzamasına denir. Bk. Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Faziletleri*, s. 236–237.

¹⁷⁴ Cezerî, *Mukaddime*, s. 153.

¹⁷⁵ **Tefeşşi:** Sesin ağızda yayılmasına denir. Bk. Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Faziletleri*, s. 235.

¹⁷⁶ Hamza Miskin, *Tecvid*, s. 59–60, 141; “Arapçayı, Arapların kendi dilleri olmaları nedeniyle en doğru seslerin yine onların ağzından çıkacağı” (Tayyar Altıkulaç ve diğ., *Kur’an Okumaya Giriş*, Ankara 1987, s. 5-6) gibi ifadelerinden başka günümüzde (ض) harfinin (ط) harfiyle okunabileceğine dair, delil olabilecek bir bilgi yoktur. Kaynaklarda böyle bir konuya rastlamak mümkün değildir. Öyle ki (ض) harfiyle karışma ihtimali olabilen (ظ), (د), ve (ذ) harfleriyle ilgili yanlış okuyan kimselerin namazlarının kabul olup olmayacağı hususunda bilgi verilirken, ihtimal olarak bile yer verilmemiş olmalı ki, (ط) harfiyle ilgili az bir kayda yer verilmektedir. Verildiği yerlerde de -makale okunduğunda da görüleceği üzere- uygun bir okuma olarak değil, bazı bölgelere ait bir okuma olduğu ve bu tür yanlış okuyanların hatalarını düzeltmeleri gerektiği hususlarına işaret edilmektedir. Kur’an, her yönüyle incelendiği gibi özellikle kendisiyle ibadet ediliyor olması nedeniyle, her harfinin mahreç ve sıfatları bakımından da en ince ayrıntılarına varıncaya kadar incelenmiş ve bu bilgiler kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla “Arap böyle okuyor, acem şöyle okuyor” değil, “belirlenen esaslara kim riayet ediyorsa o, doğru okuyor” denilebilir. Ancak hala günümüzde (ط) harfiyle ilgili bu tür subjektif tekliflerin yapıldığına şahit olmaktayız. Krş.: Emrullah İşler, “Ülkemizde Arapçanın Telaffuzunda Yapılan Yanlışlar ve Kur’an Ayetlerinde Getirdiği Anlam Kaymaları (II)”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1997, C.:17, S.: 2, s. 142.

birbirine karışır. Şamlıların çoğunluğu ve bazı doğu asıllılar bu şekilde okumaktadırlar. Allah'ın kitabında, onun murat ettiği mananın zıddına bir şey olması caiz değildir. Bu konuda İbn Cinnî (392/1001) eserlerinde, İbn Nazım (686/1287) da *Temhîd* adlı eserinde aynı şekilde Araplardan bazısının zor olması nedeniyle kullandıkları kelimelerin hepsinde (ض) harfini tam (ظ) harfine dönüştürdüklerini ifade etmektedirler.¹⁷⁷

(عليهم) kelimesiyle ilgili bilgiler daha önceki ayette verildiği için burada tekrar edilmeyecektir.

(عليهم ولا الضالين) kelimelerindeki (م) harfinin sükûnuna dikkat etmek gerekir. Dikkat edilmediği takdirde okuma (عليهم ملاً الضالين) şekline dönüşür ki,¹⁷⁸ bu durumda mana bozulur.¹⁷⁹ Mana bozulduğunda namazın da bozulacağına genel bir kaide olduğu unutulmamalıdır.

(لا) harfi ince okunan harflerdendir. O nedenle ayetin ولا الضالين kısmındaki (ض) harfini kalın yapmak amacıyla (لا) harfini de kalın okumamak gerekir.¹⁸⁰ Ayrıca bu ayetin son kelimesi “ve le'd-Dälliiin” şeklinde okunması gerekirken, bazı okuyucular tarafından “ve le'd-Dälliyyyn” şeklinde, aslî harflerden (ي) harfine dönüştürülerek yanlış okunmaktadır.

2. Harekeyle İlgili Meseleler

(ب) harfinin kesresini (غير المغضوب عليهم) kelimesindeki (ب) harfinin fethasına katarak (بعلهم) şeklinde okumaktan sakınmak gerekir. Kelimeleri bu şekilde birbirine katarak okumak, çoğu kimsenin yaptığı bir yanlıştır.

(غ) harfinin fetha harekesini kalın okumak için dudakları ileride toplayıp sonra geriye doğru açarak “g̃uooaayri” şeklinde okuyanların sayısı hiç de az değildir. İşin garibi yazılması bile mümkün olmayan böyle bir okuyuş için gösterilen gayretin, daha güzel okuma adına yapılmış olmasıdır.

¹⁷⁷ el-Mağnisâvî, Ahmed b. Mehmed (1000/1592?), *Risâle-i takrîr-i mukaddime-i Cezerî*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 213/4, vr. 32a; el-Kazifî, *el-Fevâidü's-seriyye*, vr. 35b; Bazı harflerin telaffuzundaki zorluğundan dolayı 19. ve 20. yüzyıldaki bazı Arap ıslahatçıların da değişiklikler önerdiği daha önce ifade edilmişti.

¹⁷⁸ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 64.

¹⁷⁹ *Mukaddimetü't-tecvîd*, vr. 25b-26a.

¹⁸⁰ Cezerî, *Mukaddime*, s. 152; el-Kazifî, *el-Fevâidü's-seriyye*, vr. 26a.

(المغضوب) kelimesindeki (م) harfinin fethasını ince okumaya özen gösterilmelidir. Bazı kimseler bu kelimedeki (ض) harfinin dammesini kalın çıkarma gayreti ile dudaklarını geriden ileriye doğru göndererek “meğdoouubi” şeklinde yanlış okumaktadırlar.

Bu ayette hareke ile ilgili yapılan bir diğer yanlış da son kelimedeki (ض) harfindedir. Bazı okuyucular (ولا الضالين) kelimesindeki (ض) harfinin fethasını kalın yapma gayreti ile dudaklarını öne doğru toplayıp sonra yayarak “ve le'd-Duuooaaallin” şeklinde acayip bir kelime türetmektedirler.

Hareke yanlışlarından biri de (ولا الضالين) kelimesindeki (ل) harfinin kesresinde yapılmaktadır. Bazı okuyucular (ل) harfi ince okunması gerekirken, herhalde (ض) harfinin kalınlığını göstermek için, ondan sonra gelen (ل) harfinin kesresini de “ve le'd-Daaaalluuun” veya “ve le'd-Daaaalluuuun” şeklinde kalın okumaktadırlar.

3. Sükûnla İlgili Meseleler

Bu ayette (غَيْرٌ) kelimesindeki (ي) harfinin sükûnuna dikkat etmek gerekir. (ي) harfinin sükûnu, beyniyye sıfatı gereği akıtılmadığında harfe kesre verilerek (غَيْرِ) şeklinde yanlış okunmaktadır.

(المغضوب) kelimesindeki (غ) harfinin sükûnuna dikkat etmek gerekir.¹⁸¹ (غ) harfinde sakin halde nefesin sesle birlikte akmasını gerektiren rihvet sıfatı vardır. Bu özelliğin göz önüne alınarak okunması gerekir. (غ) harfinin doğru okunabilmesi için çenenin gerekli ölçüde açılması zorunludur.

(ولا الضالين) kelimesini okurken (ض) harfinin şeddesinin sükûn hali rihvet ve istitâle sıfatları sebebiyle akıtılmasına dikkat edilmesi gerekir. Özellikle bazı Arap okuyucular ve onları taklit edenler (ض) harfini, kendisinde olmayan şiddet sıfatı ile okuyarak sükûn halini akıtmamaktadırlar. Ayrıca bu kelimenin sonundaki şeddeli (ل) harfinin sükûn halindeki beyniyye sıfatı gereği az akıtılmasına da özen gösterilmelidir.

¹⁸¹ Cezerî, *Mukaddime*, s. 153; Birgîvî, *Dürr-i yetim*, s. 8; Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 64; el-Kazîfî, *el-Fevâidü's-seriyye*, vr. 32a.

4. İrapla İlgili Meseleler

Bu ayette (وَالضَّالِّينَ) kelimesindeki (لا) harfi fazladan olarak tekit için getirilmiştir.¹⁸² Bunun yanında (غَيْرَ) kelimesi, kendinden önceki (الَّذِينَ) kelimesinden hal olarak (غَيْرَ) şeklinde nasb ile de okunabilir. Ancak bu görüş zayıftır. (غَيْرَ) kelimesi cer ve nasb ile veya üç vecihte cer, üç vecihte nasb ile okunacağına dair rivayetler de söz konusudur.¹⁸³ Bunlar içinde tercih edilen görüş, (غَيْرَ) kelimesinin (لا) manasına olduğudur. (الَّذِينَ) kelimesinin sıfatı olduğu için de mecrur okunur.¹⁸⁴

5. Şeddeli Harfle İlgili Meseleler

Bazı kimseler (غَيْرَ) kelimesindeki (ي) harfinin sükûnuna dikkat etmeyerek (غَيْرَ) şeklinde şedde ve kesre ile yanlış okumaktadırlar.

Kimi okuyucular (غَيْرَ الْمَغْضُوبِ) kelimelerindeki (ل) harfinin sükûnuna dikkat etmeyerek (غَيْرَ الْمَغْضُوبِ) şeklinde (ل) harfine şedde ve kesre hareke vermektedirler.

(الْمَغْضُوبِ) kelimesindeki (غ) harfinin sükûnuna özen gösterilmeyerek (الْمَغْضُوبِ) şeklinde, bu harfin sükûnunu şedde ve kesre veya (الْمَغْضُوبِ) halinde şedde ve fetha ile okumaktan sakınmak gerekir.

Okuyuculardan bazıları (وَالضَّالِّينَ) kelimesindeki (ض) harfinin şeddesini ihmal ederek (وَالضَّالِّينَ) şeklinde fetha hareke vererek okumaktadırlar.

Bazı kişiler (وَالضَّالِّينَ) kelimesindeki (ل) harfinin şeddesini terk edip (وَالضَّالِّينَ) şeklinde sadece kesre vererek yanlış okumaktadırlar. Bütün bu okumalar, tecvid tariflerinde ifade edilen her harfin hakkını vererek okuma prensibi göz önüne alındığında eksik okumalar olduğu açıktır. Bunun yanında, şeddelerde yapılan hatalar sonucunda harflerin ihmal edilmesi ise daha büyük hatadır.

¹⁸² Enbarî, *el-Beyân*, I, 41; Çoğunluk tarafından itibar görmemekle birlikte, iki sakinin bir araya gelmesinden kaçınmak için (وَالضَّالِّينَ) şeklinde sakin bir hemze getirilerek okunabileceği de ifade edilmektedir. Beydavî, *Envâr*, I, 82.

¹⁸³ Enbarî, *el-Beyân*, I, 40–41.

¹⁸⁴ el-Vahidî, *el-Vesit*, I. 70.

6. Uzatılacak ve Kısaltılacak Yerlerle İlgili Meseleler

Bu ayetteki (غَيْر) ve (عَلَيْهِمْ) kelimelerindeki (ي) harflerini medd-i lîn varmış gibi uzatarak okumaktan sakınmak gerekir.¹⁸⁵ Bu harfleri okurken, harflerin üzerinde fazla durarak “ğayyyri” ve “aleyyyhim” şeklinde akıtmak yanlış olduğu gibi, süratle geçerek harflerin beyniyye sıfatlarını göstermemek de doğru değildir. Sonuç itibariyle (ي) harfi sakın olarak telaffuz edilirken, az da olsa akıtılarak okunması hususuna dikkat edilmelidir.

(المَغْضُوبِ) kelimesindeki (غ) harfinin sakın halinde rihvet sıfatı olmasına rağmen “el-meğğg” şeklinde gereğinden fazla akıtmak, yine bu kelimedeki (ض) harfinin dammesini de -kalın okuma gayretinden olmalı- “el-Meğduubi” şeklinde bir eliften fazla uzatmak da doğru değildir.

(وَالضَّالِّينَ) kelimesindeki (لَا) harfini kalınlaştırıp bir eliften de fazla uzatarak “ve laaaddaaaallîn” şeklinde okumak yanlıştır.

Tecvit kurallarına riayet bakımından (وَالضَّالِّينَ) kelimesindeki medd-i lazımı, özellikle teravih namazlarında yapıldığı gibi üç eliften az uzatmak da yanlıştır.

7. Kelimeyle İlgili Meseleler

Sahabenin, Hz. Osman (35/657) mushafından farklı olarak Kur’an’ın lafızlarında ziyade, benzer veya takdim-tehir yaparak okudukları ifade edilmişti. Bu ayeti kerime hakkında da Hz. Ömer (22/644) ve Übey b. Ka’b’in (30/652) (لَا) yerine (غَيْر) kelimesini getirerek (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَغَيْرِ الضَّالِّينَ) şeklinde okudukları rivayet edilmektedir.¹⁸⁶ Ancak Hz. Osman döneminde Kur’an cem’ edildikten sonra farklı okumalara itibar edilmemiştir. Bunun yanında er-Razî’ye (606/1209) göre, (غَيْر) kelimesi olumsuzluk ifade etmesi bakımından yeterli olduğu halde (الضَّالِّينَ) kelimesinin başına tekrar (لَا) getirilmesi, (غَيْر) kelimesindeki olumsuzluğa tekit içindir.¹⁸⁷

8. Vakıfla İlgili Meseleler

(وَالضَّالِّينَ) ayeti, sure sonu olması itibariyle, burada tam vakıf

¹⁸⁵ Hamza Miskin, *Tecvid*, s. 62.

¹⁸⁶ el-Makdisî, *el-Mürşid*, s. 111; Beydavî, *Envâr*, I, 80; Abdülalî Salim Mükrim, *el-Kıraat*, s. 71.

¹⁸⁷ er-Razî (606/1209), *Es’iletü'l-Kur’âni'l-mecîd ve ecvibetüha*, Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi, no: 148, vr. 2a.

yapılmaktadır.¹⁸⁸ Fatiha'yı okuyan kimsenin (ولا الضالين) kelimesindeki (ن) harfinden sonra Kur'an'dan olanı olmayandan ayırabilmesi için âmin demeden biraz ara vermesi, sekte yapması müstehaptır.¹⁸⁹ Aksi takdirde Kur'an'dan olan bir ayetle, Kur'an'dan olmayan dua cümlesi birbirine karışır.¹⁹⁰ Okuyucuların, namaz içinde veya namaz dışında bu hususa dikkat etmeleri önemlidir. Özellikle namazın dışındaki okumalarda, bütün gayreti ile doğru okuduğunu ihsas ettirecek bir eda ile bu yanlışları yapanlar oldukça fazladır.

9. Fıkıhla İlgili Meseleler

İçinde telaffuzu zor olan (ض) harfi olması nedeniyle, Fatiha suresinin bu ayetiyle ilgili birçok fıkıh meseleye yer verilmektedir. Burada, harfte yapılan yanlışla ilgili; birbirinden ayrılması mümkün olan (ص) ve (ط) harflerini, birbirine karıştırarak okuyan kimsenin namazın bozulacağı; (ض) ve (ظ) harfi gibi zorlanmadan birbirinden ayrılması mümkün olmayan harfleri birbirine karıştıran hakkında, namaz bozulur diyenler olduğu gibi çoğunluğa göre yaygın hata olması nedeniyle bozulmayacağı görüşünü¹⁹¹ hatırlatmak yerinde olacaktır.

(المغضوب) ve (الضالين) kelimelerindeki (ض) harfi ile alakalı, risale kaleme alınacak kadar rivayet söz konusudur. Ancak bilinen bir gerçektir ki, kıraat erbabının belirlediği şekilde (ض) harfini yerinden çıkarmak oldukça zordur. Bu nedenle (ض) harfi *As'abü'l-Hurûf* (harflerin en zoru) olarak ifade edilir.¹⁹² Ayrıca bazı eserlerde bu iki kelimedeki harf değişimi, farklı olarak değerlendirilmekle birlikte genel olarak (ض) harfi yerine yaygın yanlış olan (ظ) harfi okunması durumunda, bazısının görüşü namazın bozulmayacağı şeklindedir. Çünkü halkın, bu iki harfi birbirinden ayırt edebilmesi mümkün değildir. Âlimlerin bir kısmının görüşü; mana bozulursa namazın da bozulacağı yönündedir. Bu şekilde okuyan kimse, kasten böyle okuyorsa namazı bozulur. Doğru okumaya çalışır da dilini alıştıramaz ve iki harfi birbirinden ayırt edemezse namazı bozulmaz. En güvenilir görüş bu olduğu gibi

¹⁸⁸ Hamza Miskîn, *Tecvid*, s. 65.

¹⁸⁹ el-Vahidî, *el-Vesit*, I, 70.

¹⁹⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi'*, I, 127.

¹⁹¹ el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 476.

¹⁹² (ض) harfinin çıkarılışı ve Arap ve Türk okuyucuların bu harfin çıkarılışındaki hassasiyetleri için bk. Ali Rıza Sağman (1965), *Kur'an Nasıl Okunur Sağman Tecvidi*, Ahmet Sait Matbaası, yy., 1955, s. 26.

tercih edilen görüş de budur.¹⁹³

Yukarıdaki değerlendirmelerde, “halkın bu iki harfi birbirinden ayırt edemeyeceği” ifadeleri dikkat çekmektedir. Buradan, imam olan kimselerin de bu şekilde okuyabileceğini çıkarmak doğru değildir. Aksine, zorluğundan dolayı avam böyle okuyabilir ama imamlık görevini üstlenen kişilerin böyle okumamaları gerektiği sonucunu çıkarmak daha makuldür. Birçok örnekte de, böyle okuyan kimsenin imam olamayacağı ifadeleri, bu çeşit yanlış okumaların halk için geçici bir süre olabileceğine işaret etmektedir. Buna rağmen imam olan kişiler de bu şekilde yanlış okuyorlarsa, yine yukarıda ifade edildiği üzere yapacak oldukları şey, yanlışlarını düzeltme doğrultusunda gayret göstermeleridir.

Bu iki kelimeyle ilgili fakihlerin farklı değerlendirmeleri de vardır. (المغضوب) kelimesindeki (ض) harfini (ظ), (ذ) veya (ز); (الضالين) kelimesindeki (ض) harfini (ز) ile okuyan kimsenin namazı bozulur.¹⁹⁴ (المغضوب) kelimesindeki (ض) harfinin (ذ) harfi ile okunması hususunda; eğer çalışır da yanlışını düzeltemezse namazı caizdir. Gayretini terk ettiğinde namazı bozulur. Horasanlılar, yapılmasının zorluğundan dolayı bu harfi doğru okuyamayan kimsenin namazının caiz olacağı görüşündedirler. Ancak böyle okuyan kimseye imam olarak uyulmaz.¹⁹⁵ Bu ifadeler, (ض) harfini yerinden çıkarmanın zorluğunun yanında bu konuda gayret gösterilmesi gerektiğini de ihsas ettirmektedir.

İbrahim el-Halebi (956/1549) (المغضوب) ve (الضالين) kelimelerini ayrı ayrı değerlendirmektedir. Ona göre (المغضوب) kelimesindeki (ض) harfi yerine (ظ) ile (المغضوب) şeklinde okuyan kişi; fahiş bir hata ve mananın değişmesine neden olduğu için namazı bozulur. Çünkü (غضب) diye bir kelime Arapçada yoktur.¹⁹⁶

(الضالين) kelimesindeki (ض) harfi yerine (ظ) veya (ذ) ile okunduğunda; bu iki harfin yer aldığı (الظالين) ve (الدالين) kelimelerinin Kur'an'da yer almaları ve anlam itibariyle süreklilik ifade etmeleri, bunun yanında (الضالين) kelimesiyle yakın manada olmaları se-

¹⁹³ el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, IV, 42; *el-Fetava'l-Hindiyeye*, IV, 79; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, I, 590.

¹⁹⁴ el-Kerderî, *age*, IV, 43.

¹⁹⁵ *Aynu eser*, IV, 43.

¹⁹⁶ Bu münasebetle, (ذ) harfi ile (المغضوب) şeklinde okunduğunda da (غضب) şeklinde bir kelime Arapçada olmadığından aynı şekilde namazın bozulduğu söylenebilir.

bebiyle bu şekilde okuyan kimsenin namazı bozulmaz. Ayrıca el-Halebî, bu konuda tercih edilen görüşü şöyle özetlemektedir: Harfler arasını temyiz etmekte zorluk çeken kişi, yanlış yaptığı bu kelimelerdeki harfleri doğru okumak ve dilini düzeltmek konusunda gayret eder de bu harfleri birbirinden ayırt edemezse, kendi kanaatine göre, okunması gerektiği şekilde bu kelimeleri yerine getirdiğine inanırsa,¹⁹⁷ namazı bozulmaz. Ancak bu şekilde harfleri birbirinden ayırt edemeyecek şekilde okuyan bir fakih hakkındaki görüş, namazını iade etmesi gerektiği şeklindedir. Ancak halktan bir kimse olursa onun namazı caizdir.¹⁹⁸

Bu iki kelimeyle ilgili bir başka görüş: (المغضوب) ve (الضالين) kelimelerindeki (ض) harflerini (ظ) harfinden ayırt edemeyen kimse, özellikle (المغضوب) kelimesindeki (ض) harfini (ظ) ile okursa, âlimlerin çoğuna göre namazı bozulur.¹⁹⁹

Bir kimse (المغضوب) ayetini okurken (غير المغضوب عليهم) kelimesindeki (ب) harfinin kesresini (عليهم) deki (ع) harfinin fethasına katarak (بعلیهم) şeklinde okursa, namazı bozulmaz.²⁰⁰

(عليهم ولا الضالين) kelimelerindeki (م) harfinin sükûnuna dikkat edilmediği takdirde okuma (عليهم ملا الضالين) şekline dönüşür.²⁰¹ Bu durumda mana bozulduğu için namaz da bozulur.²⁰²

Fatiha suresinin doğru okunmasıyla ilgili meseleler elbette ki ifade edilen hususlardan ibaret değildir. Bu çalışmayla, belki bazı önemli konulara değinilme fırsatı olmuştur. Bunun dışında yapılacak olan gayretler, eksikliklerin tespitinden ziyade giderilmesi yönünde olması maksada daha uygun olacaktır.

Sonuç

Teknik bir mesele olan “Fatiha suresinin tecvidi” konusunun değerlendirilmesinde, makalede yer verilen hatalara yeniden işaret etmekten ziyade genel prensipleri arz etmek daha isabetli olacaktır.

¹⁹⁷ Bu okuma ile benim namazım kabul olur kanaatine sahip olacak derecede gayret gösterirse anlamına gelmektedir.

¹⁹⁸ el-Halebî, *Halebî kebîr*, s. 477-478, benzer ifadelerle İbn Abidin de yer vermektedir: İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, I, 592.

¹⁹⁹ el-Kazîfî, *el-Fevâidü's-seriyye*, vr. 40a.

²⁰⁰ *el-Fetava'l-Hindîyye*, IV, 79.

²⁰¹ Hamza Miskîn, *Tecvîd*, s. 64.

²⁰² *Mukaddimetü't-tecvîd*, vr. 25b-26a.

Kur'an'ın yanlışsız okunması Hz. Peygamber ve ondan sonraki nesiller tarafından önem verilen bir konudur. O nedenle ilk tedvin edilen ilimler arasında kıraat ilminin de olduğu görülmektedir. Bu demektir ki, hiçbir kimse nazm-ı ilahiye istediği gibi değil ancak silsile yoluyla Allah'ın Rasûlune kadar dayanan esaslara riayet ederek okuyabilir. Bunun yanında Kur'an'ı okumada ırk, dil, bölge veya yöre gibi telaffuzdaki bazı zorluklara hiç müsamaha edilmeyeceği anlaşılmalıdır. Bu ifadelerden, doğru okumanın keyfi olamayacağı, olacaksa ancak belirlenen esaslara riayet ölçüsünde doğru olabileceği vurgulanmaktadır. Ancak yazının yaygın olmadığı veya bazı harflerinin telaffuzundaki zorluktan dolayı Kur'an'ın, ilk muhatapları tarafından bile okunmasında zorlukların yaşandığı da bilinmektedir. Sonraki dönemlerde Arap olmayan unsurların İslam'ı kabul etmeleriyle bu problem daha da artmıştır. Fatıhasız namazın olmayacağı ifadeleri dikkate alındığında bu surenin yanlışsız okunması ise daha büyük önem arz etmektedir. Namazlarda bu surenin okunmasının zorunlu olduğunu dikkate alan Müslümanlar, kendi dönemlerindeki yanlışlara dikkat çekerek konunun önemine işaret etmişler, bunun yanında namazlarının sahih olabilmesi için çözümler ileri sürmekten de geri kalmamışlardır.

Makalenin yazılış amacını oluşturan Fatiha suresinin yanlışsız okunması bütün Müslümanların vazgeçemeyecekleri bir görevdir. Bunun yolu ise, onun harflerinin zat ve sıfatlarına göre okunması ile mümkündür. Bir kişi ister tek başına kılsın isterse imam olsun Fatiha suresini okumadan namaz kılamayacağına göre, bu surenin yanlışsız okunmasının önemi daha da artmaktadır. Ancak tek başına namaz kılan kimse ile imam olan kimsenin eksikliği aynı derecede değerlendirilmemelidir. Tek başına namaz kılan kimsenin bazı yanlışlarından dolayı namazının kabul edilebileceği ancak bu şekilde yanlışları olan kimsenin bir cemaate imam olamayacağı vurgulanmaktadır.

Eksik ve hatası olan kimseye düşen, yanlışlarını düzeltme konusunda gayret göstermesidir. Tecrübeler, gayret edildiği süreçte kişinin en azından kendine yetecek kadar doğru okuyabilme özelliğini elde edebileceğine şahitlik etmektedir. Özellikle imamlık yapan kimselerin bu konuda gayret göstermeleri aynı zamanda görevlerinin de gereğidir. İster tek başına namaz kılsın ister imam olsun Fatiha suresinde yanlışları olan kişilerle ilgili olarak genel ifade; yanlışlarını düzeltmeye devam ettikleri sürece na-

mazlarının kabul olabileceği, gayretlerini terk ettikleri andan itibaren namazlarının fasit olacağı yönündedir. Dolayısıyla Fatiha suresini yanlışsız okumak için gayret göstermek, her Müslüman'ın vazgeçilmez görevi olmalıdır.

Kur'an'ın doğru okunması bakımından bazı usullere işaret etse de bu çalışmanın esas hedefi, Fatiha suresinde yapılabilecek yanlışları tespit etmek ve giderme yollarını göstermektir. Okuyucular tarafından da fark edilebileceği üzere pratiği zorunlu olan kıraatin, yazı dili ile anlatılması oldukça zordur. Dolayısıyla meseleleri ifade edebilmek için bazen Arapça bazen Türkçe bazen de hem Arapça hem de Türkçe yazı kullanılmıştır. Buna rağmen konu, uygulamaya dayalı olduğu için yine de arzu edilen şekilde anlatılamamıştır.

Fatiha suresinin yanlışsız okunmasıyla ilgili kaynaklarda bu kadar bilgiye yer verilmesi; bu sureyi doğru okumanın önemini ve aynı zamanda bu işin kolay olmadığını göstermektedir. Bunun yanında bu sure için; ne kadar okuyucu varsa o kadar hata var denilebilecek kadar çok yanlış yapıldığı söylenebilir. Tabii olarak bu yanlışların hepsinin tespiti ve giderilme yollarının gösterilmesi mümkün değildir. Bu durumda ancak önemli ve yaygın olanlarına yer verilmekle iktifa edilmiştir. Sonuç itibariyle bu çalışmada; geçmişte dile getirilen ve günümüzde yapılmaya devam edilen, bunun yanında yeni ilaveler de yapılan yanlışlara işaret edilerek, bunların giderilme yolları gösterilmiştir.